

SPANNING

60 JAAR NAVO

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP
Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 11, nummer 3, maart 2009

60 JAAR NAVO

In april viert de NAVO haar 60-jarig bestaan tijdens een topontmoeting in Straatsburg.

De Val van de Muur in 1989 zou volgens veel commentatoren de opmaat zijn voor een vreedzamere wereld met meer welvaart. We zijn nu bijna twintig jaar later en de beloofde welvaart voor allen is nog bij lange na niet bereikt; we zitten midden in een wereldwijde economische crisis. Ook de beloofde vreedzame wereld is er niet gekomen. Een serie oorlogen – van voormalig Joegoslavië en gigantische conflicten in Afrika tot Afghanistan en Irak – heeft de mondiale krachtsverhoudingen steeds verder op scherp gezet. Bij de meest recente oorlog in Georgië kwamen zelfs kernmachten Rusland en de VS met elkaar in botsing. De *War on Terror* sinds de aanslagen in 2001 heeft de wereld in een permanente staat van oorlog gebracht. Met de expansie van de NAVO richting het oosten en de bouw van een raketschild dreigt verdere escalatie. De dreigementen richting Iran maken de situatie er niet stabiel op.

De NAVO richt zich tegenwoordig waarschijnlijk op de omvorming van Noord-Atlantische organisatie tot wereldwijde organisatie van voornamelijk westers georiënteerde, industriële landen. Formeel gaat het bij de verandering van de NAVO om terrorismebestrijding. Van groot belang blijkt echter de concurrentie met grote opkomende machten, zoals China, om grondstoffen en invloedssfeer. Ook de oude vijand Rusland wordt op deze wijze benaderd.

Voor socialisten is het nu de vraag welk standpunt we moeten innemen tegenover de nieuwe NAVO. 'Nederland uit de NAVO' was in de tijd van de Koude Oorlog jarenlang een vanzelfsprekend standpunt. Eigenlijk is de NAVO nu een overleefde organisatie en rijp voor de mestvaart van de geschiedenis. Zover is het helaas nog niet. De organisatie is wereldwijd actief en lijkt de rol in te willen nemen die eigenlijk aan de

Verenigde Naties voorbehouden zou moeten zijn. Willen we die ontwikkeling keren, dan moeten we dat misschien van binnenuit doen. De interne debatten in de NAVO kunnen dan voor een groot publiek toegankelijk worden gemaakt.

Tiny Kox, Harry van Bommel en Karel Koster lichten in een aantal artikelen de standpunten van de SP over de huidige ontwikkelingen toe.

Nederland speelt een grote rol in de internationale oorlogsmachinerie. Frank Slijper van de Campagne tegen Wapenhandel schreef daarover voor deze *Spanning* een mooi artikel. Nederland is een van de grootste landen in de internationale wapenhandel, veel groter dan op grond van het inwonertal zou mogen worden verwacht. In dat opzicht heeft Balkenende in ieder geval zijn zin gekregen, want dat is de door hem geroemde VOC-mentaliteit. Ook in de tijd van de VOC stonden handelaren uit ons land klaar om overal ter wereld geld aan wapentuig te verdienen.

Ondertussen dendert de economische crisis door. De directe schuldigen, de graaiers en falende toezichthouders moeten volgens sommigen zwaar worden gestraft. Dat is misschien wel een goed plan, maar er lijken ook achterliggende structurele oorzaken van de crisis. Het kapitalisme brengt niet voor niets telkens weer crisissen voort. Sjaak van der Velden bezocht een congres in Brussel over die oorzaken en doet kort verslag.

Ronald van Raak schreef een bijdrage voor *Het Rijke Rooie Leven* over de negentiende-eeuwer Moleschott. Moleschott was de eerste Nederlandse socialist in een parlement, alleen niet in dat van Nederland maar in de Italiaanse senaat. Zijn devies was dat mensen eerst goed te eten moeten hebben voor ze zich verder konden ontwikkelen. Ronald van Raak ziet in hem een vroege voorvechter van de welvaartsstaat die al jaren onder druk staat.

INHOUD

3

'VOOR ONS IS HET NAVO-DEBAT BEGONNEN. WIE VOLGT?'

7

HET RAKETSCHILD OP NAAR EEN NIEUWE KOUDE OORLOG?

10

DE HOOP SCHEFFER: 'STOP ERMEE!'

12

GESCHIEDENIS EN STRUCTUUR VAN DE NAVO

14

GEOPOLITIEK SMEERMIDDEL

18

DE WAANZIN IN EN OM IRAN

19

DE NAVO ALS WAARDENGEMEENSCHAP: NOG EEN WERELD TE WINNEN

20

VAN CRISIS NAAR CRISIS

21

HET RIJKE ROOIE LEVEN

24

COLUMN

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het

Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar

voor SP-leden en 25 euro voor

niet-leden. De betaling gaat per

incasso.

Abonnementenadministratie

Vijverhofstraat 65

3032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 40

F (010) 243 55 67

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Vijverhofstraat 65

2032 SC Rotterdam

T (010) 243 55 35

F (010) 243 55 66

E spanning@sp.nl

Redactie

Diederik Olders

Sjaak van der Velden

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Antoni Gracia

Illustraties

Len Munnik

Foto cover

missingman/kroozzy/

nationalebeeldbank

VOOR ONS IS HET NAVO-DEBAT BEGONNEN. WIE VOLGT?

Tekst: Tiny Kox SP-Eerste Kamerlid

Volgens SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel is de NAVO de weg kwijt. Dat schrijft hij in het binnenkort te verschijnen boek *Waarheen met de NAVO?* Daarin stelt Van Bommel vast dat zestig jaar na oprichting het machtigste militaire bondgenootschap ter wereld zijn plek zoekt in die wereld. In 2009 en 2010 buigt de alliantie zich over een nieuwe gezamenlijke bestaansverklaring en een nieuw strategisch concept voor het bondgenootschap. De alliantie beseft – Van Bommel verwijst naar een oproep van scheidend secretaris-generaal De Hoop Scheffer – dat daarvoor voldoende draagvlak in de lidstaten nodig is.

Aan draagvlak ontbreekt het nu in ernstige mate volgens De Hoop Scheffer, die daarin wordt bijgevalen door Van Bommel. De Hoop Scheffer wil daarom in alle lidstaten een breed politiek en publiek debat aangaan over de toekomst van de NAVO. Volgens SP'er Van Bommel een goed voorstel, dat ook in Nederland om reactie vraagt: 'Als SP zijn we daar al volop mee bezig. Het begon met ons verkiezingsprogramma in 2006. Op de afgelopen Partijraad hebben we officieel de notitie *Brandhaard Aarde* vastgesteld. Daarin kiest de SP vol overtuiging voor het opbouwen van een nieuwe internationale rechtsorde. Met de publicatie van het boek *Waarheen met de NAVO?* proberen we het grote publiek bij onze opvattingen te betrekken. Het zal duidelijk zijn: voor ons is het NAVO- debat begonnen. Wie volgt?'

In de twintig jaar na de val van De Muur in 1989 heeft de 'oude' NAVO zich ontwikkeld tot 'nieuwe' NAVO. De van oorsprong territoriale Noord-Atlantische defensie-organisatie werd groter dan ooit, lijfde de meeste van zijn oorspronkelijke vijanden in, maakte samenwerkingsafspraken met andere, en deed een aantal pogingen om een mondiale politieagent te worden. Of mooier, in de woorden van NAVO-secretaris-generaal Jaap de Hoop Scheffer: 'leverancier van mondiale veiligheid'. Maar de uitzichtloze oorlogen in Irak en Afghanistan, en de dreigende herleving van de Koude Oorlog in Europa, laten zien dat de nieuwe NAVO geen succes is. De inval in Irak in 2003 brak de alliantie bijna op, de zelfverklaarde lakmoesproef voor de Alliantie in Afghanistan is mislukt en de kans op herleving van de Koude Oorlog in Europa is een derde bewijs dat de nieuwe NAVO niet hét antwoord op de vraag is hoe we de wereld stabiel, veiliger en vreedzamer maken. Daarvoor zijn andere stappen nodig. De beslissing van de NAVO om in het licht van de recente mondiale ontwikkelingen een nieuw strategisch concept voor de organisatie te presenteren in 2010, biedt een uitgelezen kans om het debat daarover te voeren.

Blijf zitten waar je zit?

De oproep van De Hoop Scheffer indachtig, dienen regeringen en parlementen daarbij het initiatief te nemen, maar ook het publiek erbij te betrekken. De Nederlandse regering maakt daar echter geen haast mee. Minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen komt voorlopig zijn belofte aan Van Bommel niet na om een

De Ministers van Buitenlandse Zaken van de NAVO-landen spreken over de situatie in Afghanistan, Boedapest 9 oktober 2008.

standpunt te bepalen en daarover het parlementaire debat aan te gaan. Ook in andere lidstaten lijkt de overheersende houding er een van 'blijf zitten waar je zit en verroer je niet'. Maar de wereld ontwikkelt zich ondertussen wel en de noodzaak voor antwoorden op nieuwe uitdagingen ligt op tafel. Ter gelegenheid van de 60ste verjaardag van de NAVO in april van dit jaar wordt er door de alliantie gewerkt aan een 'Verklaring over bondgenootschappelijke veiligheid', een 'Declaration for Alliance Security'. Die verklaring moet op zijn beurt de aanzet zijn voor een nieuw strategisch concept van de NAVO. Er valt dus geen tijd te verliezen. Het is zo 2010. Als we nu zwijgen, zitten we straks vast aan iets waarover we niet gesproken hebben. Nadenken over de toekomst van de NAVO vereist nadenken over nieuwe mondiale veiligheidsarrangementen. De wereld is zo onderling verweven geraakt dat mondiale afspraken over hoe we samen stabiliteit, vrede en veiligheid bewaken en bewaren, onvermijdelijk zijn. Dat vereist politieke realiteitszin en politieke moed, in alle delen van de wereld. Ook in de lidstaten van de NAVO. Ook in Nederland.

Nieuwe structuren

Wie realistisch is, ziet dat oude militaire structuren zichzelf feitelijk opgeheven hebben. Ondertussen ontstaan nieuwe structuren, wereldwijd. Er ontspint zich een netwerk van nieuwe politiek-militaire relaties, tijdelijke en permanenten bondgenootschappen, bijstandsverdragen en zo meer. De NAVO heeft zijn oude vijanden tot bondgenoot gemaakt en is militaire samenwerkingsrelaties aangegaan met landen overal ter wereld. Daartoe

horen Japan, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Korea. Die landen dringen steeds vaker aan op meer zeggenschap over de operaties waarbij zij betrokken worden. Amerika werkt ook buiten NAVO-verband militair samen met landen in het gebied van de Stille Oceaan. Rusland werkt niet alleen samen met de NAVO, maar maakt ook deel uit van het zogenoemde Shanghai-akkoord. Daarin werkt het, ook militair, samen met China en enkele Aziatische landen. Turkije zoekt samenwerking met haar buurlanden in de Kaukasus, ook militair. In Latijns-Amerika ontwikkelen zich nieuwe vormen van samenwerking en wederzijdse bijstand, nu dat deel van de wereld zichzelf niet langer wenst te laten gebruiken als achtertuin van de Verenigde Staten. In het verband van de Afrikaanse Unie worden besluiten genomen om militairen uit lidstaten in te zetten voor gemeenschappelijke vredesoperaties op het continent. Vanuit alle delen van de wereld komen steeds meer signalen dat, met alle concurrentie en controverses die er zijn, mondiale militaire samenwerking in de 21ste eeuw onvermijdelijk is geworden. Werken aan een nieuwe mondiale veiligheidsstructuur is een zaak van realiteitszin. Eraan voorbijgaan is gevaarlijke kortzichtigheid.

Opheffing NAVO riskant

Opheffen van de NAVO en andere militaire allianties om terug te vallen op aparte, zelfstandige nationale legers, die allemaal zelf bepalen of en waar en hoe zij inzetbaar willen zijn, is een onrealistische en riskante optie. In plaats van meer verdeeldheid hebben we meer eensgezindheid nodig. Veiligheid is een mondiale aangelegenheid geworden, laten we dan ook zoeken naar wereldwijd

geldende structuren en afspraken. Veel meer voor de hand liggend is het daarom aan te sluiten bij de opvattingen die aan het einde van de Tweede Wereldoorlog brede steun kregen, bij de oprichting van de Verenigde Naties. Het Handvest van de Verenigde Naties kan opnieuw een leidraad zijn bij het maken van afspraken over veiligheid. Herbevestiging van de afspraak uit 1945 dat het geweldsmonopolie niet bij individuele lidstaten of militaire allianties ligt, maar slechts bij de Verenigde Naties, kan de aanzet zijn om oude tegenstellingen te overwinnen en nieuwe samenwerking mogelijk te maken. In ruil daarvoor biedt een dergelijke samenwerking garantie aan de lidstaten van de VN dat hun soevereiniteit niet door een ander land of een militair bondgenootschap aangetast wordt. Indien door de Verenigde Naties wordt besloten dat er op enigerlei wijze militaire inzet nodig is om de vrede te beschermen, te handhaven of te herstellen, kunnen lidstaten en allianties, binnen hun eigen mogelijkheden en opvattingen, daaraan steun geven. Zij gebruiken hun militaire macht dan om uitvoering te geven aan besluiten van de enige organisatie die tot inzet van die macht mag besluiten. Unilaterale operaties, behalve als zelfverdediging, zijn niet toegestaan. En beëindiging van zulke operaties is niet afhankelijk van de wens van landen die militairen leveren maar van beslissingen van de Verenigde Naties.

Internationale verdragen

In een dergelijke nieuwe structuur zal de aandacht vooral liggen op vredeshandhaving en voorkoming van escalatie van conflicten tot gewapende conflicten. Dat betekent dat ook verregaande internationale verdragen nodig zijn over

ontwapening en wapenproductie en -leveranties. Lidstaten die zich daaraan proberen te onttrekken moeten daarop aangesproken worden, indien nodig met het inzetten van sancties, die door alle lidstaten nageleefd worden. In een steeds meer verbonden wereld wordt het onmogelijk dat landen zich blijvend onttrekken aan de afspraken die in mondiaal verband gemaakt zijn en worden. Deze afspraken dienen om stabiliteit, vrede en veiligheid te bewaken en te bewaren. Conflictpreventie en sancties kunnen voorkomen dat te snel tot inzet van militaire middelen wordt besloten. De afgelopen jaren hebben laten zien dat militair ingrijpen vaak meer problemen oplevert dan oplost.

Internationale machtswanorde

Veel conflicten ontstonden in de achterliggende periode door het negeren van het internationaal recht. Amerika en Rusland liepen daarbij vaak voorop, geobsedeerd door hun behoefte om de internationale machtsorde te domineren. De Amerikanen spraken na de val van de Muur openlijk over een door hen geleide nieuwe wereldorde, onder een 'Pax Americana'. De Russen maakten, nadat ze hun zelfvertrouwen terug hadden gewonnen, duidelijk dat ze nog steeds in invloedssferen denken en daar geen inbreuk op toestaan. De keiharde Russische reactie op de onverantwoordelijke militaire aanval van Georgië op Zuid-Ossetië, spreekt boekdelen. Ook andere landen probeerden een hoge plek te krijgen in die nieuwe machtsorde. Dat geldt voor bijvoorbeeld Groot-Brittannië, dat steeds zij aan zij met de Amerikanen ten strijde trok – maar het geldt ook voor Nederland, waar het leger compleet werd omgebouwd om wereldwijd inzetbaar te

Noorse ISAF soldaten patrouilleren door de straten van Kabul.

zijn. 'Tot in het hoogste geweldsniveau', zoals opeenvolgende ministers van defensie beklemtoonden. Dat zou ons tot betrouwbare militaire partner maken, met meer invloed dan verwacht op basis van onze omvang. De nieuwe op macht gebaseerde wereldorde heeft echter vooral wanorde veroorzaakt. Herstel van respect voor de internationale rechtsorde dient te worden bevorderd. Daarvoor is ook erkenning van een mondiaal justitieel stelsel nodig. De Verenigde Staten zullen hun actieve verzet tegen het Internationaal Strafhof moeten opgeven. Om te beginnen moeten ze hun krankzinnige wet intrekken, die het mogelijk maakt dat het Amerikaanse leger Nederland binnenvalt, als het Strafhof in Den Haag Amerikaanse militairen zou willen berechten voor misdaden tegen de menselijkheid. Ook Rusland en China zullen het verdrag dat de basis onder het Strafhof is, moeten ratificeren. Dat vereist een koerswijziging in de Verenigde Staten en een politiek van de daad bij het woord voegen van Rusland en China. Maar ook die landen dienen zich te realiseren dat hun belangen op het terrein van stabiliteit, vrede, veiligheid en vervoer, uiteindelijk beter beschermd worden in een breed gedragen mondiale veiligheidsstructuur dan door voortzetting van een eigen unilaterale spierballenpolitiek.

Mondiale veiligheidsstructuur

Niet alleen grote maar ook kleine landen moeten nagaan welke plek zij zouden kunnen en willen hebben in een mondiale veiligheidsstructuur. Zo ook Nederland. Zoals gezegd: geen enkel land kan het zich permitteren om buiten een mondiale veiligheidsarchitectuur te staan. Het slaafs volgen van machtige landen – in ons geval: de Verenigde Staten – biedt evenmin perspectieven. Dat heeft het recente verleden wel geleerd. Nederland dient er daarom, in internationale verbanden, zoals de NAVO, de Europese Unie en de Verenigde Naties, op aan te dringen dat het geweldsmopolie weer volledig bij de VN komt te liggen. Regio-

nale allianties horen zich in dienst van die Verenigde Naties te stellen als het gaat om vrede en veiligheid. In een dergelijke mondiale structuur zullen grote machten en regionale organisaties zichzelf verplichten tot meer samenwerking in plaats van concurrentie en confrontatie. Dat geldt voor de NAVO maar ook voor Amerika, Rusland en China.

Strategisch concept

Op de NAVO-top van april in Straatsburg zal een aanzet worden gegeven voor een nieuw Strategisch Concept, dat in 2010 vastgesteld moet worden. Het proces daarnaartoe biedt ook ons in Nederland de mogelijkheid voor het eerst, in een breed politiek en publiek debat, voorstellen te ontwikkelen over hoe wij denken over mondiale veiligheid. In zo'n debat kunnen we nagaan hoe de gevaarlijke en in de praktijk falende ontwikkeling van de 'nieuwe' NAVO tot mondiale politieagent kan worden gestopt. We kunnen nagaan of en hoe de alliantie is om te bouwen tot een organisatie van landen die zich expliciet bereid en in staat verklaart om uitsluitend in overeenstemming met de Verenigde Naties militair te zullen handelen. Dat betekent een wezenlijk andere ontwikkeling dan die we de afgelopen jaren hebben zien voltrekken.

Vrede en veiligheid zijn een algemeen belang voor de bevolking van de hele wereld. Het is dan ook een kwestie van beschaving dat alle staten die zich lid van de Verenigde Naties noemen, zich in de toekomst ook als zodanig gaan gedragen. Het kortzichtig voorop stellen van het eigen belang, het zoeken van rijkdom ten koste van anderen alsook eenzijdig militair handelen vloekt daarmee. Samen de vrede en veiligheid bewaken en bewaren hoort daarbij. Dat is letterlijk van levensbelang voor iedereen. En een mooie zaak om voor in beweging te komen, ook in Nederland!

Dit artikel is gebaseerd op het binnenkort te verschijnen boek van Harry van Bommel, *Waarheen met de NAVO?*

In oktober 2008 is door de SP het boekje *Modern Socialisme* gepubliceerd. Het boekje, geschreven door Jan Marijnissen en Ronald van Raak, gaat in op verleden, heden en toekomst van de socialistische beweging. Dit zogenaamde 0-nummer is bij alle SP-leden gratis thuisbezorgd. Er volgen er nog heel veel in de nieuwe SPECIAAL-reeks. Een must voor elke socialist.

De nummer een van de reeks heet *Crisis in de rechtsstaat*. Dit boekje staat onder redactie van Tweede Kamerlid Jan de Wit en bevat een aantal artikelen van bekende Nederlandse rechtsgeleerden die op een symposium hun visie gaven op de vraag of er sprake is van een dergelijke crisis. Een belangrijke aanwijzing voor het bestaan van zo'n crisis is het feit dat uit onderzoek is gebleken dat een afnemend deel van de bevolking vertrouwen heeft in de rechtsstaat. Deel 2 in de reeks is geschreven door Harry van Bommel en heet *Waarheen met de NAVO?* De NAVO bestaat dit jaar 60 jaar en na het aflopen van de Koude Oorlog is de vraag welk toekomstperspectief het bondgenootschap heeft en hoe socialisten zich daar tegenover op kunnen stellen.

U kunt een abonnement nemen op de gehele reeks voor € 10 per 4 afleveringen. Ook is het mogelijk ieder deel afzonderlijk te bestellen. Ga hiervoor naar onze webwinkel op www.sp.nl/service/goederen/shop.php

HET RAKETSCHILD

OP NAAR EEN NIEUWE KOUDE OORLOG?

Tekst: Karel Koster

Over de kernwapenwedloop weten veel mensen wel iets te vertellen. Bijvoorbeeld de gigantische vernietigingskracht, de nucleaire strategie van de NAVO en de Nederlandse betrokkenheid bij die strategie door het gereedhouden van F-16 aanvalsvliegtuigen bewapend met Amerikaanse atoombommen. Naast die aanvalssystemen wordt er gewerkt aan een zogenaamd defensief schild: een stelsel van afweersystemen bedoeld om aanvallende raketten neer te schieten. Het gaat niet om één systeem maar om tientallen (voor een kort overzicht zie Spanning maart 2008). Van al die systemen heeft er één de afgelopen jaren veel aandacht gekregen: het Europese raketschild, in het Engels bekend als Euro-Missile Defence ('Euro-raketschild'). Die publiciteit heeft wellicht bijgedragen aan de brede publieke afkeer van het systeem. Met het aantreden van de nieuwe Amerikaanse president is het zinvol om de nieuwste ontwikkelingen te bekijken.

De wapensystemen

Het lijkt simpel: in bilaterale verdragen heeft de VS met de regeringen van Polen en Tsjechië afgesproken om voor \$ 4,5 miljard¹ in de komende vijf jaar een batterij met raketten (Polen) en het bijbehorende radarsysteem (Tsjechië) aan te leggen. Dit systeem maakt deel uit van het Noord-Amerikaanse antiraketschild met lanceerinstallaties in Alaska en Californië. De officiële bedoeling van dit schild is om Noord-Amerika te beschermen tegen raketaanvallen vanuit potentieel vijandige landen zoals Noord-Korea of Iran. Voor het aan te leggen Europese deel wordt meestal Iran genoemd als mogelijke aanvaller.

De basis van het stelsel wordt gevormd door raketten die tijdig moeten worden gelanceerd om aanvallende raketten – eigenlijk de bewapende kop daarvan – buiten de dampkring te onderscheppen door erop te botsen. Technisch is dit bijzonder moeilijk; daarom wordt de uitvoerbaarheid door deskundige critici in twijfel getrokken.² Voor Europa biedt het systeem geen bescherming – sterker nog, eventuele brokstukken van neergeschoten raketten kunnen op Europa terecht komen. Er zijn de afgelopen jaren al tientallen testen uitgevoerd met de raketten in Alaska en Californië, met wisselend resultaat. De interpretatie van de testresultaten staat ter discussie omdat de lanceeromstandigheden niet realistisch waren.³ Ondanks de gebreken is het

systeem in Noord-Amerika toch operationeel gemaakt. De bedoeling is om het Europese deel rondom 2013 te koppelen aan de al bestaande systemen. Deelname aan het programma door Tsjechië en Polen is achteraf goedgekeurd door de NAVO-lidstaten, op de top van Boekarest vorig jaar.⁴ Nederland keurde het goed en de aanvankelijke oppositie van de linkse Noorse regering werd ingetrokken.

Naast het raketschild bestaan er vele andere systemen, waarvan het belangrijkste de zogenaamde TMD (Theater Missile Defence)-systemen zijn, die meestal op schepen gebaseerd zijn. Deze raketten zijn bedoeld voor de bescherming van militaire expedities en kunnen overal ter wereld worden ingezet. Ze kunnen gelanceerd worden tegen raketten die net zijn opgestegen, mits binnen bereik, waarmee ze een betere kans hebben dan het EuroMD-systeem om iets te raken. In principe zijn TMD's bedoeld om tegen korte en middellange afstands raketten te worden ingezet, een ander doel dan Euro-MD dat officieel gericht is op intercontinentale raketten waarbij er van uitgegaan wordt dat Iran daar ooit over zal beschikken.

Van groot belang is verder de door China en de VS bewezen geschiktheid van de TMD-systemen om satellieten in een vaste baan om de aarde neer te schieten. Dat betekent dat allerhande satellieten een potentiële prooi zijn

van dit type raketten. De EuroMD-systemen zouden hier ook toe in staat zijn, maar worden omschreven als wapens tegen raketten, waarbij het maar de vraag is hoe effectief die zijn. Toch worden ze als een potentiële dreiging gezien door Russische strategen, vanwege het voordeel dat ze mogelijk kunnen geven aan de VS in een intercontinentale nucleaire oorlog. Daarom herhalen Russische politici steeds dat EuroMD een directe dreiging aan hun grens is en daarom hebben ze tegenmaatregelen aangekondigd, in de vorm van een nieuwe raketbasis in Kaliningrad. Die zal worden gebouwd als de plaatsing van de lanceersystemen in Polen doorgaat. Zo komt een nieuwe Koude Oorlog in zicht.

NAVO-schilden

De goedkeuring door de NAVO van het EuroMD-schild staat niet op zichzelf.⁵ Het maakt deel uit van een reeks plannen voor nog meer antiraketsystemen die men wil aanleggen om, samen met al bestaande systemen, Europa tegen korte en middellange afstands systemen te beschermen. Zo werd op de top van Riga (november 2006) besloten om alle korte afstand (TMD)-systemen te coördineren en te verenigen in één systeem, het NATO Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence System.⁶ Dit systeem zou dus ook bescherming bieden tegen aanvallen met middellange- of korteaafstands raketten.⁷ Daar

kan de Nederlandse regering zich ook in vinden: minister Verhagen verklaarde in december 2007 in de Kamer dat hij het eens is 'met de opvatting van de secretaris-generaal van de NAVO dat een geïntegreerd raketverdedigings-systeem nodig is, want ook op dit punt moeten de ondeelbaarheid en de veiligheid van de NAVO vooropstaan.'⁸ In juni 2007 besloot de NAVO al een studie te verrichten naar een aan het EuroMD 'aangekoppeld' antiraketsysteem voor Zuidoost-Europa.⁹ Een geografisch voor de hand liggende volgende stap is het koppelen van de NAVO-systemen aan het Amerikaans/Israëliëse Arrow-antiraketschild tegen raketten met korte en middellange dracht.¹⁰ Een dergelijke koppeling zou vérgaande gevolgen hebben voor de politieke verhoudingen tussen Europa en het Midden-Oosten. Een in februari 2008 geopende NAVO-testinstallatie in Den Haag bestudeert de onderlinge afstemming van de systemen.¹¹ Bovendien worden er stappen ondernomen om de NAVO-systemen te integreren met EuroMD.¹² Minister Verhagen bevestigde in de Kamer: 'Eventuele NAVO-initiatieven op dit vlak zullen uiteraard worden vervlochten met het Amerikaanse initiatief.'¹³ Op 10 november 2008 verklaarde staatssecretaris De Vries, in antwoord op vragen hierover in de vaste commissie voor defensie: 'Ja, het kan op elkaar worden aangesloten.'¹⁴

Ook bestaat er een geheime NAVO-studie naar een systeem voor geheel Europa, Missile Defence for the Alliance Territory, Forces and Population Centres (MD), dat dus het Noord-Amerikaanse stelsel zou aanvullen dan wel dupliceren, maar dan met een zwaardere Europese inbreng en zeggenschap. Deze studie werd voltooid in 2005 en in het slotcommuniqué van de NAVO-Top van Riga (2006) werd de conclusie van deze studie bekendgemaakt: namelijk dat zo een aanvullend Europees anti-raketschild mogelijk was. De studie zelf is echter geheim en de conclusies dus niet controleerbaar door onafhankelijke onderzoekers. In een artikel van de Adenauer Stiftung¹⁵, een Duits onderzoeksinstituut, wordt voorgesteld een variant van dit laatste, nog geheime plan (dat volgens de auteurs een aantal opties aanbiedt die in kosten uiteenlopen

van enkele honderden miljoenen tot 20 miljard euro) te koppelen aan het EuroMD-programma in Polen en Tsjechië. Dit zou moeten gebeuren door gebruik te maken van de bestaande 'dubbele petten' (Amerikaans/NAVO) commandostructuur van de NAVO. Dat betekent dat de Amerikanen een beslissende controle op het systeem uitoefenen. Het houdt ook in dat er een tweede anti-raketbasis in Noordwest-Europa moet worden gebouwd.

De opties die uit de NAVO-studie voortvloeien, zullen op de NAVO-Top in april 2009 worden gepresenteerd. In vorige NAVO-communiqués wordt steeds verklaard dat men bereid is de mogelijkheden te onderzoeken om de anti-raketsystemen van de NAVO, de Verenigde Staten en Rusland aan elkaar te koppelen.¹⁶ Gezien de confrontatie over Euro-MD lijkt dit slechts een papieren optie.

Poolse en Tsjechische reacties

De plannen voor het EuroMD-systeem zijn fel omstreden. De Russische bewering, als zouden ze leiden tot een nieuwe Koude Oorlog, is niet aan dovemansoren gericht. In zowel Polen als Tsjechië zijn al jaren meerderheden – ongeveer tweederde van de bevolking – tegen de komst van de Amerikaanse installaties. Toch hebben die regeringen de plannen doorgezet, deels onder invloed van andere conflicten langs de Russische periferie. De oorlog in Georgië vormde de directe aanleiding voor het rondmaken van een verdrag tussen Polen en de VS in november 2008: in ruil voor een Patriot-raketluchtafweersysteem mochten tien lanceerinrichtingen in Polen worden aangelegd. In Tsjechië ligt de zaak een stuk gevoeliger. Jarenlang en aanhoudend verzet door een brede oppositie, dat onder andere uit vredesgroeperingen, burgemeesters en plaatselijke bewoners bestond, heeft goedkeuring door de Centrum-Groene coalitieregering vertraagd.¹⁷ Hoewel de Senaat al voor heeft gestemd, werd de besluitvorming in het Lagerhuis in februari weer uitgesteld. De regering bij monde van onderminister Bursik verklaarde begin februari te wachten op de Amerikaanse besluitvorming.¹⁸ Daarmee werd de kans op uitstel van de aanleg van het radarsysteem een stuk groter.

Schermselingsen in de Kamer

Het raketschild is voor Nederland op allerlei manieren van belang. Dat geldt zeker voor de Oost-Europese plannen maar ook voor het hele scala van antiraketsystemen. Nederland heeft immers zelf de beschikking over Patriot-luchtafweerbatterijen die geschikt zijn om behalve vliegtuigen ook korte afstandsrocketten neer te schieten. Bovendien zijn er ook radarsystemen en raketten aan boord van de Nederlandse marinefregatten die, na modificatie, geschikt zijn om deel uit te maken van het raketschild. Reden genoeg voor SP-Kamerlid Krista van Velzen om afgelopen november navraag te doen in de Kamer. Gaan we niet mee met een nieuwe wapenwedloop via deze antiraketprojecten, vroeg ze.¹⁹ Het antwoord van defensie was verontrustend, zeker in combinatie met de boven aangehaalde uitspraak van staatssecretaris de Vries, dat de systemen op elkaar kunnen worden aangesloten. Dat bevestigde defensie later nog eens en bovendien dat de resultaten van een onderzoek naar een raketverdedigingssysteem voor het hele grondgebied op de NAVO-top in april 2009 worden aangeboden. Op grond van die resultaten zou de regering dus bepalen of ze zo een raketsysteem wenselijk vindt. Intussen heeft ze al ingestemd met de aanleg van het Oost-Europese systeem en daarmee groen licht gegeven aan deze potentiële nieuwe wapenwedloop.

Een nieuwe Koude Oorlog?

De plannen voor het Oost-Europese raketschild staan niet op zichzelf. In de ogen van de Amerikaanse strategen vormen ze een opstap naar een ambitieus overkoepelend project, waarin geleidelijk de afzonderlijke systemen tegen alle typen raketten, met zowel kort, middellange en intercontinentaal bereik, geïntegreerd kunnen worden.

Bovendien gaat het niet alleen om Europa en de NAVO. Washington is betrokken bij een scala van plannen die met bondgenoten worden uitgewerkt. Bekend zijn overeenkomsten en projecten met Japan, Zuid-Korea, Taiwan, Israël, Australië en India.²⁰

Zo zijn de twee bilaterale afspraken van de Verenigde Staten met Polen en Tsjechië een breekijzer voor een veel

ambitieuze wereldomspannend project dat in zijn ontwikkelde vorm centraal gecontroleerd wordt door de Amerikaanse militaire bevelsstructuur. Vanwege de korte waarschuwingstijd bij een raketaanval, moeten besluiten immers zeer snel genomen worden. Dat betekent dat door zulke internationale samenwerking militaire en dus ook politiek controle uit handen wordt gegeven.

De positie van de nieuwe Amerikaanse regering is onduidelijk. Direct na de verkiezingszege van Obama herhaalde zijn naaste adviseur Denis McDonough dat de nieuwe president een raketschild steunt mits de technologie werkbaar is.²¹ Zo een opstelling geeft maximale politieke flexibiliteit. In december 2008 verklaarde een delegatie van het Amerikaanse Congres in Praag zich voorstander van het Europese raketschild.²²

Een mogelijk ander signaal werd recent afgegeven door onderminister van buitenlandse zaken Burns, die op 13 februari in een interview verklaarde dat de VS wilde consulteren met zowel Rusland als de NAVO over de aanleg van het schild.²³ Mogelijkerwijs heeft men een uitruil op het oog waarbij Rusland zou helpen met sancties om de druk op Iran te verhogen in ruil voor uitstel of afstel van het Europese raketschild.

- 1 United States wants to consult with Russia on Missile Defense - *US State Department*, 13 Februari 2009 www.america.gov
- 2 Technical Realities: An Analysis of the 2004 Deployment of a U.S. National Missile Defense System www.ucsusa.org
- 3 Missile Defense Success Questioned, *Independent*, 21 december 2008
Center for Defense Information, *Missile Defense Flight Tests*, 28 april 2008.
Joe Cirincione, New Pentagon Report Slams Missile Defense Agency, *Huffington Post*, 20 oktober 2008
- 4 Nato to back US missile defence, *BBC News*, 3 april 2008
- 5 Final communiqué Meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers, Brussel 2008, 3 december 2008, paragraaf 32, 153.
- 6 'The signature of the first major contract for a NATO Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence system which is a major step towards improving the protection of deployed NATO forces.' (paragraaf 24, laatste streepje, van de *Riga Summit Declaration*, 29 november 2006)
- 7 Zie voor details: Joris Janssen Lok, Grand Designs, in: *Defense Technology International*, maart 2007.
- 8 Verslag van een algemeen overleg van 4 december 2007 met minister Verhagen over de geannoteerde agenda van de bijeenkomst van ministers van Buitenlandse Zaken van de NAVO van 6 en 7 december 2007 (28676, nr. 42).
- 9 NAVO overweegt koppeling raketschild, in: *Nederlands Dagblad*, 15 juni 2007. Zie voor debat binnen NAVO: *Aviation Week & Space Technology*, 11 juni 2007; en noot 25 in Janssen Lok (zie noot 7).
- 10 Aron Heller, Israel, U.S. Test Missile Defense in: *Washington Post*, 18 maart 2007.
- 11 NAVO opent testinstallatie raketafweer in Den Haag, 13 februari 2008. www.nu.nl/news/1434754
- 12 NAVO communiqués van 3 april 2008 en 3 december 2008.
- 13 Verslag AO, 11 juni 2008, blz. 9, in: *Handelingen Tweede Kamer* 28 676, nr. 60
- 14 *Handelingen Tweede Kamer*, 31 700 X, nr. 56, blz. 20.
- 15 In: *Analysen & Argumente*, nr. 40, maart 2007.
- 16 NAVO communiqué van 3 december 2008, paragraaf 32.
- 17 Zie voor Tsjechische campagne: <http://petice.nenasili.cz/?lang=en>
- 18 CTK National News Wire (Praag) 08022009
- 19 *Handelingen Tweede Kamer*, 27 november 2008 (p. 2568)
- 20 Voor Japan zie: Robert Maginnis, *The Pacific Arms Race*, 1 april 2008 www.humanevents.com; en voor India, U.S. Consider Missile Defense Cooperation www.nti.org/
- 21 Obama denies Poland missile vow, *BBC News*, 8 november 2008.
- 22 U.S. Congresswoman confirms in Prague USA needs missile defence, 18 december 2008 www.ceskenoviny.cz.
- 23 zie noot 1.

“DE HOOP SCHEFFER:

Interview met Tweede Kamerlid Harry van Bommel

Tekst: Karel Koster & Guido Leemput Foto: Suzanne van de Kerk

Binnenkort viert de NAVO haar zestigste verjaardag. Reden voor een feestje?

“Integendeel. De NAVO bevindt zich in een regelrechte crisis. Er is grote verdeeldheid over de strategie bij de belangrijke operatie in Afghanistan. Er is onenigheid over de verdeling van de kosten en het verschil van mening over de oorlog tegen Irak is nooit écht opgelost. In tijden van crisis ga je geen feestje bouwen maar moet je met bondgenoten rond de tafel gaan zitten om de problemen te bespreken. Die bespreking moet leiden tot een heldere toekomstvisie op veiligheidsvraagstukken en de rol van de NAVO daarbij.”

De tegenstelling tussen oost en west is weggefallen. De NAVO heeft veel voormalige ‘vijanden’ tot lid gemaakt. Toch overheerst de VS de organisatie nog steeds. Hoe moet dat verder?

“Als het aan mij ligt, komt er een wezenlijke discussie over het bestaansrecht van de NAVO zoals we die nu kennen. Die discussie moet vooral worden gevoerd door de parlementen in de lidstaten aangezien zij het volk vertegenwoordigen.

Ook in de Parlementaire Assemblee van de NAVO, waar ik samen met Tiny Kox en Arjan Vliegthart lid van ben, proberen we die discussie aan te zwengelen. Het is onze inzet om de Amerikaanse dominantie binnen de NAVO terug te dringen. Verder moeten we streven naar een onderschikking van de NAVO aan de VN. Niet om de NAVO tot wereldwijde politiemacht te maken maar om te zorgen dat er een betere afweging gemaakt kan worden tussen de inzet van civiele, diplomatieke en militaire middelen. Bovendien koppelt de VN veiligheid aan andere vraagstukken zoals welvaartsdeling, milieu en mensenrechten. De NAVO schiet daarin schromelijk tekort.”

Wat denk je van de door Rusland voorgestelde ‘nieuwe Europese veiligheidsarchitectuur’?

“Er is sterke behoefte aan een samenwerkingsorgaan waarin Rusland, VS en Europa gezamenlijk de problemen bespreken die de bevolking van het noordelijk halfrond aangaan. Het is zinloos om op ramkoers te gaan tegen Rusland, door bijvoorbeeld een raket schild aan te leggen in Oost-Europa, of de NAVO steeds verder uit te breiden. Het conflict in Georgië was een voorproefje van wat ons te wachten staat als die drang in oostelijke richting wordt voortgezet.

Het is zaak om de problemen rondom de energietoevoer, de mate van bewapening in conventionele wapens en natuurlijk ook de problemen rond bevolkingsminderheden en de zorgen om veilige grenzen in bijvoorbeeld de OVSE te bespreken. De OVSE doet, anders dan de NAVO, veel aan conflictpreventie.”

Wat moet de NAVO ondertussen doen?

“Die moet zich vooral beperken tot de veiligheid en onderlinge bescherming van de lidstaten. Het bondgenootschap mag vanzelfsprekend niet verworden tot een alternatieve VN of OVSE. NAVO-strijdkrachten mogen buiten de grenzen van het verdragsgebied alleen worden ingezet onder expliciet VN-mandaat. Daarom moet het strategische concept van 1999, waarin de hele wereld tot operatiegebied wordt verklaard, worden teruggedraaid. De NAVO-belangen zijn defensief, in de meest strikte zin van het woord. Dat betekent dat we ook geen oorlog gaan voeren om energiebronnen te veroveren. Het mag nooit meer voorkomen dat we ons voor een illegale oorlog op sleeptouw laten nemen door de Verenigde Staten of een andere bondgenoot. Bovendien moet het nou maar eens afgelopen zijn met de uitzonderingspositie van de NAVO in kernwapenaangelegenheden. We nemen het hoogste woord bij elk vermoeden dat een land als Iran misschien ooit een kernwapen gaat bouwen maar schuilen zelf onder een nucleaire paraplu, met een nucleaire afschrikkingsmacht. Het toppunt is dat we ook zelf vliegtuigen en piloten

De Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) is een organisatie die de samenwerking tussen haar vijftig lidstaten op militair, economisch en humanitair gebied probeert te bevorderen. Lid zijn de Verenigde Staten van Amerika, Canada, de 47 leden van de Raad van Europa, Vaticaanstad, Wit-Rusland, Kazakstan, Oezbekistan, Turkmenistan, Tadzjikistan en Kirgizië.

STOP ERMEE!”

ter beschikking stellen om met Amerikaanse kernwapens een atoomoorlog te gaan voeren. Geen wonder dat een groot deel van de wereld ons als een stel hypocrieten ziet.”

Intussen zitten we wel met de NAVO in Afghanistan.

“Ja, daar moeten we als het aan de SP ligt dan ook zo snel mogelijk militair verdwijnen. De opbouwmissie is verworpen tot een contra-guerrillaoorlog en helaas komt mijn voorspelling, dat president Obama er nog een schep bovenop zal gooien, nu uit. Maar de tienduizenden extra troepen die de Verenigde Staten willen inzetten marcheren een doodlopende weg in. Afghanistan-kenner Stephen Tanner beaamde dat laatst in *de Volkskrant*. Bovendien wordt door deze manier van oorlog voeren veel vuurkracht gebruikt om onze eigen mensen te sparen. Dat betekent automatisch dat veel burgers omkomen; 2008 was een triest dieptepunt wat dit betreft. En één ding staat vast: elk burgerslachtoffer is een rekruteringssergeant voor de Taliban, die steeds meer aanhang krijgt. De inzet van meer troepen zal dat niet verminderen, eerder verergeren. Bovendien is de strijd om de ‘hearts and minds’ waar men het hier zo vaak over heeft, al verloren. Dat was de kern van het recente interview in de NRC met militair specialist David Kilcullen, ex-assistent van de Amerikaanse generaal Petraeus. Hij zei dat het niet de regering in Kaboel, maar de Taliban is die de openbare orde in Afghanistan beschermt. Hij bepleit dan ook dat er wordt onderhandeld met de Taliban. Die lijn steun ik. Een ander probleem is de uitbreiding van de oorlog naar Pakistan, waardoor de belangrijkste aanvoerlijnen van de ISAF-troepen worden bedreigd. Dat betekent weer dat we met Rusland moeten praten om de goederen via het noorden, over hun grondgebied en dat van andere aangrenzende landen aan te voeren. Het gevolg is grotere afhankelijkheid van de welwillendheid van de Russen, die juist in andere opzichten, bijvoorbeeld door het raket-schild, door de NAVO worden getart.”

Wegwezen dus?

“Ja, maar dan via een proces van onderhandelingen met alle betrokkenen. Daaronder vallen vanzelfsprekend de Taliban, maar ook de regeringen van de aangrenzende landen. De OVSE kan wellicht ook helpen om de aftocht te regelen. Het mag niet zo zijn dat het Vietnam-effect zijn dodelijke werk verder doet. Waar militairen vertrekken moet échte opbouw worden gestart.”

Waarom wordt er steeds terugverwezen naar dat Vietnam-effect?

“Dat is de neiging om steeds meer troepen te sturen, zoals de Amerikanen destijds in de jaren zestig van de vorige eeuw deden in Vietnam, om te proberen het onvermijdelijke tegen te houden: namelijk een overwinning van

politieke krachten die jou niet welgezind zijn. Overigens valt te verwachten dat de troepenuitbreiding op zeer harde grenzen zal stuiten.”

Wat is daar de oorzaak van?

“Ten eerste hebben de Amerikanen niet genoeg troepen en is een belangrijk deel van hun leger versleten in Irak. Ten tweede hebben de Europese bondgenoten geen enkele zin in uitbreiding van de oorlog. De Amerikaanse minister van defensie Gates meldde na de laatste NAVO-vergadering van defensie-ministers gefrustreerd dat er geen bereidheid was om extra troepen te sturen. Dat komt niet alleen door de economische crisis. Ten derde plaatsen steeds meer landen grote vraagtekens bij de Amerikaanse aanpak in Afghanistan. Natuurlijk deinst men ook terug voor de enorme kosten. Met de Parlementaire Assemblee van de NAVO bezocht ik het hoofdkwartier SHAPE. We spraken daar generaal Craddock, de opperbevelhebber van de NAVO. Hij maakte zich grote zorgen over de bereidheid van lidstaten om militaire uitgaven te doen. De afspraak is dat lidstaten 2 procent van hun Bruto Binnenlandse Product (BBP) aan defensie uitgeven. Een half jaar geleden deden slechts zes landen dit, nu nog maar vier van de 26 NAVO-leden. Craddock sprak de vrees uit dat dit binnenkort naar twee zou worden gehalveerd. Dat zegt veel.”

Dat heeft toch vergaande gevolgen voor de organisatie?

“Ja, dat beaamde Craddock ook. Het zijn immers democratisch bestuurde landen die besluiten minder aan defensie uit te geven. Craddock streeft daarom naar meer efficiëntie en verdere taakspecialisatie. Dat laatste houdt in dat er een scherpere taakverdeling binnen de NAVO komt. Daardoor kunnen landen moeilijker weigeren indien er een beroep op hen wordt gedaan aangezien andere landen meestal niet over het noodzakelijke materieel beschikken. Als Nederland het gevechtsvliegtuig JSF koopt, zal dus ook zeker sprake zijn van inzet bij conflicten waar de NAVO bij betrokken is. Er is geen enkele reden voor Nederland om voorop te lopen bij toekomstige oorlogen.”

Tenslotte, wat is je advies aan je oud-collega Kamerlid, thans NAVO-baas Jaap de Hoop Scheffer? Zijn termijn zit er formeel op.

“Mijn advies aan de Hoop Scheffer is in twee woorden samen te vatten: stop ermee! De Hoop Scheffer vertegenwoordigt de wereld zoals die was, niet zoals die zou kunnen zijn. Hij heeft de NAVO niet wezenlijk veranderd terwijl daar na de val van de Muur alle aanleiding toe was. Hij moet het stokje overdragen aan de volgende generatie politici.”

GESCHIEDENIS EN STRUCTUUR VAN DE NAVO

De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) is in 1949 opgericht ter ondersteuning van het Noord-Atlantische Verdrag. Het verdrag ontstond om de westerse landen te verenigen tegen de Sovjet-Unie. De SU was een product van de Eerste Wereldoorlog toen de oorlogsellende wereldwijd leidde tot

opstanden en revoluties. Angst voor een herhaling van een dergelijke golf van opstanden na de Tweede Wereldoorlog dreef de kapitalistische landen aan weerszijden van de Atlantische oceaan in elkaars armen onder leiding van de Verenigde Staten.

Onderzoek: Karel Koster en Sjaak van der Velden
Infographic: Antoni Gracia en Robert de Klerk

De NAVO begon met 12 leden: België, Canada, Denemarken, Frankrijk, IJsland, Italië, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Portugal, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Dat het fascistische Portugal ook in het bondgenootschap werd opgenomen laat zien dat bescherming van de democratie niet de hoogste prioriteit had. Dat bleek ook toen tussen 1967 en 1974 in Griekenland kolonels aan het bewind waren en bij de staatsgrepen in Turkije van 1960, 1971 en 1980.

Artikel 5 is tot op heden één maal van toepassing verklaard: na de terroristische aanslagen op New York en Washington van 11 september 2001. De NAVO heeft de Verenigde Staten kort na deze aanslagen bijgestaan met AWAC radarvliegtuigen. Sindsdien is de NAVO volop actief in onder andere Irak en Afghanistan.

ARTIKEL 5:

De partijen komen overeen dat een gewapende aanval tegen een of meer van hen in Europa of Noord-Amerika als een aanval tegen hen allen zal worden beschouwd; zij komen bijgevolg overeen dat, indien zulk een gewapende aanval plaatsvindt, ieder van hen de aldus aangevallen partij of partijen zal bijstaan, in de uitoefening van het recht tot individuele of

collectieve zelfverdediging erkend in Artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, door terstond, individueel en in samenwerking met de andere partijen, op te treden op de wijze die zij nodig oordeelt met inbegrip van het gebruik van gewapend geweld om de veiligheid van het Noord-Atlantisch gebied te herstellen en te handhaven.

NUCLEAIR BELEID

Onderdeel van het strategisch concept van de NAVO is een nucleaire strategie. Deze houdt in dat de NAVO bereid is om als eerste kernwapens in te zetten. Daarvoor worden Amerikaanse kernwapens gebruikt die opgeslagen zijn op het grondgebied van vijf NAVO lidstaten: Nederland, Duitsland, België, Italië en Turkije. Deze landen leveren vliegtuigen en bemanningen om nucleaire aanvallen uit te voeren met de Amerikaanse kernwapens. Dit vormt een nucleaire slagkracht voor en namens de hele NAVO. Om die reden zijn bijna alle lidstaten betrokken bij het maken van de plannen voor nucleaire inzet. Daarnaast zijn drie lidstaten: de VS, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk – kernwapenstaten met eigen, nationale nucleaire doctrines.

AANTALLEN BEKEND KERNWAPENS IN DE WERELD

1986	
Totaal	65.080
2000	
Verenigde Staten	10.600
Rusland	10.200
Verenigd Koninkrijk	185
Frankrijk	450
China	400
Totaal	21.835

Frankrijk maakte tussen 1966 en 1996 geen deel uit van de militaire organen van de NAVO, vanaf 1996 tot op heden maakt zij een voorbehoud met betrekking tot militair optreden.

Spanje werd in 1982 lid.

HET BESTUUR

De secretaris-generaal is de hoogste burger binnen de organisatie, traditioneel een Europeaan. Op dit moment is het een Nederlander: Jaap de Hoop Scheffer. De secretaris-generaal is voorzitter van de Noord-Atlantische Raad (NAR) bestaande uit permanente vertegenwoordigers van de lidstaten. Deze NAR vergadert wekelijks en neemt bij unanimitieit de politieke besluiten. Deze Raad wordt bijgestaan door het Military Commit-

tee waar alle lidstaten met een leger in zijn vertegenwoordigd. Het politieke hoofdkwartier van de NAVO bevindt zich sinds 1966 in Brussel.

De hoogste militair is de Supreme Allied Commander Europe (SACEUR), traditioneel altijd een Amerikaan. Hij is ook commandant van NAVO-troepen buiten Europa. Het Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) in Casteau (België) is het militaire commandocentrum. In 1986 werd Eurogroup opgericht. Hierin overleg-

gen alle Europese NAVO-lidstaten om gemeenschappelijke standpunten te vormen.

In de NAVO Parlementaire Assemblée (voorheen de Noord-Atlantische assemblée) overleggen parlementariërs van landen die deel uitmaken van de NAVO, aangevuld met zestien 'geassocieerde' landen met beperkte rechten. Het overleg gaat over politieke en economische zaken en defensie. De assemblée heeft formeel niets met de NAVO te

NIEUW BELEID NA DE KOUDE OORLOG

In 1993 stelde de VS voor om landen van het voormalige Oostblok uit te nodigen lid te worden van een nieuw samenwerkingsverband: Partnership for Peace (PfP). Het officiële doel is het streven naar grotere internationale stabiliteit; in de praktijk fungeert PfP als een voorportaal voor het NAVO-lidmaatschap.

Omdat de kans op een oorlog met de landen van het voormalige Oostblok na de val van de Muur uiterst klein werd geacht, zocht de NAVO naar een andere rechtvaardiging voor haar bestaan. In 1999 kwam de NAVO

daarom met een nieuw Strategisch Concept waarvan het formele doel crisisbeheersing op mondiaal niveau is. De NAVO breidde daarmee haar werkterrein uit tot de hele wereld.

Door het einde van de Koude Oorlog verviel de noodzaak om permanent grote troepenconcentraties op de been te hebben. Daarom besloot de NAVO in 2002 tot oprichting van NATO Response Force (NRF) die snel en wereldwijd inzetbaar is. Het bestaat uit land, lucht, zee en speciale strijdkrachten (25.000 man) die binnen vijf dagen wereldwijd kunnen worden ingezet en voor minimaal 30 dagen actief kunnen zijn.

West-Duitsland trad in 1955 toe. In reactie hierop richtten de bondgenoten van de Sovjet-Unie in 1955 het Warschaupact op. Na het uiteenvallen van het Oostblok in 1989 kwam een einde aan de wedloop tussen beide blokken, de Koude Oorlog.

In 1999 traden Tsjechië, Polen en Hongarije tot de NAVO toe.

In 2004 werden Estland, Letland, Litouwen, Slowakije, Slovenië, Roemenië en Bulgarije lid.

In 2008 volgden Kroatië en Albanië, als voorlopig laatste NAVO-landen.

In 1952 sloten Turkije en Griekenland zich aan.

LEGENDA

- Eigen kernwapens
- Kernwapens VS
- Dictatuur tijdens NAVO-lidmaatschap
- Politiek hoofdkwartier
- Militair hoofdkwartier

TROEPENMACHT

De NAVO heeft geen eigen leger, maar de lidstaten staan legeronderdelen af om onder NAVO-commando te opereren. Begin januari waren er 1955 Nederlandse militairen betrokken bij een NAVO-missie.

AFGHANISTAN

ISAF, International Security Assistance Force

Canada	2830
Duitsland.....	3460
Italië	2350
Nederland	1770
Polen.....	1590
Verenigd Koninkrijk ..	8300
VS	24900
Totaal	56420

IRAK

NATO Training Mission-Iraq

Denemarken.....	17
Italië	8
Nederland	25
Portugal	10
Turkije	2
Verenigd Koninkrijk	11
VS	60
Totaal	149

De NAVO-trainingsmissie NTM-I (NATO Training Mission - Iraq) leidt Irakese militairen en veiligheidsfunctionarissen op.

KOSOVO

KFOR, Kosovo Force

KFOR is verantwoordelijk voor de veiligheid in Kosovo. De sterkte is ongeveer 17.000 man. De Nederlandse bijdrage is beperkt tot 4 personen voor het hoofdkwartier, 2 inlichtingenexperts en 2 personen voor het National Supportelement.

maken (het wordt niet genoemd in het verdrag), maar heeft door de jaren heen een "substantiële werrelatie" met de NAVO ontwikkeld, in de vorm van regelmatig gezamenlijk overleg en de afspraak dat de Secretaris-Generaal schriftelijk reageert op aanbevelingen van de assemblée.

De website van de NAVO Parlementaire Assemblée is: www.nato-pa.int

NEDERLANDSE STEUN

De Nederlandse regering schreef over NAVO-missies in haar begroting voor 2009: "De belangrijkste inzet in 2009 voor de Nederlandse krijgsmacht blijft de missie van de NAVO in Afghanistan. Het opbouwen en versterken van het Afghaanse leger en de Afghaanse politie in Uruzgan heeft daarbij de hoogste prioriteit. De Nederlandse inzet tot 2010 is erop gericht het lokale bestuur en de Afghaanse veiligheidsdiensten te assisteren en deze zo in staat te stellen om, meer en meer, zelfstandig te opereren. Naast de missie in Afghanistan richt Defensie zich in 2009 op de militaire EU-missie in Tsjad en de politiemissie in Kosovo. Ook wordt de deelname aan EUFOR in Bosnië en de NAVO Response Force (een snel inzetbare NAVO-reactiemacht) voortgezet. Daarnaast levert Defensie een civiel-militaire bijdrage aan de opbouw van de veiligheidssector in Congo en Burundi."

GEPOLITIEK SMEERMIDDEL

NAVO-LANDEN GOED VOOR LEEUWENDEEL

INTERNATIONALE WAPENHANDEL

Tekst: Frank Slijper

De internationale wapenhandel wordt van oudsher gedomineerd door 's werelds grootste militaire machten, tegenwoordig vooral de VS en Rusland, op enige afstand gevolgd door Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië. Opvallend is de opmars van Nederland, dat behoort tot de subtop van de wapenexport.

**Shopper bij Lockheed Martin tijdens de Londense wapenbeurs
Defense Systems and Equipment International**

Foto: Sebastian Meyer/eyevine/Hollandse Hoogte

Het Nederlandse, op papier restrictieve wapenexportbeleid wordt in de praktijk flexibel toegepast. Ondanks armoede of conflictsituaties in de landen van bestemming, geven economische en militaire argumenten meestal de doorslag om wel te leveren. Nederland laat graag weten dat het pal staat voor internationale vrede en veiligheid, maar kijkt als het om wapenexporten gaat dikwijls de andere kant op. Werkgelegenheidsaspecten en de relaties met bondgenoten, de VS voorop, zijn uiteindelijk

vaak van doorslaggevend belang. Militaire macht en wapenhandel hebben alles met elkaar te maken. Een van de peilers van een militaire grootmacht is de controle over de meest geavanceerde wapentechnologie. Zo kan de eigen krijgsmacht van de modernste wapens worden voorzien en kunnen landen zonder grote eigen wapenindustrie militair worden gebonden. Dat gaat natuurlijk ook op voor de relatie tussen de VS en veel NAVO-partners, zoals Nederland dat qua wapenkeus sterk Amerikaans

georiënteerd is. Niet voor niets vliegt de luchtmacht hier altijd met Amerikaanse gevechtsvliegtuigen en zal het dat – getuige het veelbesproken JSF-dossier – met redelijke waarschijnlijkheid ook de komende decennia blijven doen.

VS als grootverbruiker

Het kale defensiebudget van Washington ligt dit jaar op 538 miljard dollar en vertegenwoordigt bijna de helft van alle militaire uitgaven wereldwijd. Dat is dan nog exclusief de zogenaamde *'wartime supplements'*, extra budget ter waarde van 140 miljard dollar voor de oorlogen in Irak en Afghanistan. De NAVO als geheel is goed voor 70 procent. In absolute termen heeft de VS een straatlengte voorsprong op elk ander land. Met die onwaarschijnlijk hoge defensiebegroting is Washington in staat de militaire machtspositie vast te houden – *full spectrum dominance* heet dat in militair jargon. Zelfs onder Obama worden de komende paar jaar geen drastische bezuinigingen verwacht. Want met de economische crisis heeft zich een nieuwe vijand aangediend. In een recente toespraak noemde de Amerikaanse Director of National Intelligence, Dennis C. Blair, voor het eerst niet het terrorisme, maar internationale instabiliteit als gevolg van de crisis de belangrijkste kortetermijnbedreiging voor de VS. En als nieuwe dreigingen worden gesignaleerd, betekent dat doorgaans kassa voor krijgsmacht en industrie.

De Amerikaanse wapenindustrie weet zich verzekerd van grote bestellingen van het Pentagon en kan daarom de productiekosten relatief laag houden, wat uiteraard de internationale concurrentiepositie ten goede komt. Datzelfde grote defensiebudget garandeert tegelijk dat grote sommen geïnvesteerd worden in de ontwikkeling van nieuwe wapens. Daarmee is de VS in staat een militair-technologische voorsprong te behouden op de concurrentie, en kan het tot op zekere hoogte de internationale militaire machtsverhoudingen dicteren.

Aan de Aziatische oostkust is duidelijk zichtbaar hoe sterk Amerikaanse buitenlandse politiek en wapenhandel met elkaar vervlochten zijn. Landen als Zuid-Korea, Japan en Taiwan zijn vrijwel volledig met Amerikaanse

wapens uitgerust. Na 11 september zijn bovendien de banden sterk aangehaald met India en Pakistan, waartegen in de jaren daarvoor een wapenembargo liep. Landen als Bahrein, Filippijnen en Marokko tekenden lucratieve wapendeals en ontvingen de speciale status van 'Major Non-NATO Ally'. Irak en Afghanistan zijn, net als Israël en Egypte, sterk afhankelijk van miljarden dollars aan Amerikaanse wapensteun.

Wapenhandel wordt door meer landen als instrument van hun buitenlandse politiek gezien. Voor Frankrijk is het nog altijd een verzekering voor invloed in Afrika. Groot-Brittannië weet zich voor jaren van toegang tot de Saoedische olie verzekerd door steun te verlenen aan met smeergeld omgeven wapenorders. Met een beroep op de nationale veiligheid blokkeerde oud-premier Blair twee jaar geleden een groot fraudeonderzoek in deze zaak.

Economisch belang

Kleinere landen, zoals Nederland, kunnen veel moeilijker zoveel politiek gewicht in de schaal leggen. Daar spelen bij de export van wapens economische en militair-industriële belangen dikwijls de boventoon: het behouden of opbouwen van een eigen wapenindustrie en de daarbij behorende werkgelegenheid. Veel staten beschouwen een eigen militaire productiecapaciteit ook als strategisch belang, omdat ze niet geheel afhankelijk willen zijn van buitenlandse fabrikanten en hun overheden. Zonder financiële injecties en met een beperkte thuismarkt moeten die bedrijven exporteren om te overleven.

Dit geldt ook voor Nederland. Al jaren behoort Nederland tot de tien grootste wapenexporteurs ter wereld, de laatste paar jaar zelfs op een vijfde plek, volgens het internationale onderzoeksinstituut SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute). Het gaat dan om de 'legale' wapenhandel door bedrijven als Thales Nederland (radar en vuurleidingssystemen), De Schelde (marineschepen) en Stork (militaire vliegtuigdelen); Defensie speelt als exporteur van overtollig materiaal een belangrijke rol.

Staatssecretaris van defensie Jack de Vries maakt tijdens een persconferentie bekend dat de JSF het beste voldoet als opvolger van de F16. De reactie van SP-Tweede Kamerlid Krista van Velzen: "Klinkt toch wel erg als 'wij van wc-eend adviseren... wc-eend'."

Foto: Evert-Jan Daniels/Hollandse Hoogte

Damen Shipyards kocht in 2000 met miljoenen staatssteun de noodlijdende marinewerf De Schelde in Vlissingen. Na jaren afhankelijkheid van binnenlandse orders zijn de afgelopen tijd twee grote exportorders binnengehaald. In 2004 was dat een Indonesisch contract voor vier korvetten met een geschatte waarde van ongeveer 700 miljoen euro. Vorig jaar haalde De Schelde een order binnen uit Marokko. Voor naar schatting 500-800 miljoen euro koopt het Noord-Afrikaanse land drie fregatten. Beide marineorders bieden ook werk aan Nederlandse toeleveranciers. De grootste daarvan is Thales Nederland, vroeger bekend onder de naam Hollandse Signaal Apparaten of HSA. Thales levert hightech militaire elektronica voor bovengenoemde schepen. Daarnaast haalde het bedrijf de afgelopen jaren grote opdrachten binnen van de marines van Venezuela, Turkije, India en Bangladesh.

Het afgelopen decennium heeft de afstoting van overtollig defensiemateriaal een groot deel van de Nederlandse wapenverkopten gedomineerd. Want wat hier overbodig raakt, is voor veel andere landen nog prima te gebruiken. Dat roept de vraag op hoe onafhankelijk een restrictief wapenexportbeleid kan zijn als de overheid tegelijk exporteur en controleur is; wanneer de verkoop van wapens een belangrijke aanvulling op het defensiebudget vormt? Alleen al voor de periode 2003 tot en met 2006 hadden tweedehands verkopen van Defensie een waarde van anderhalf miljard euro.

Vrijwel een complete krijgsmacht aan wapens vertrok sinds 1998 naar Chili: meer dan 200 Leopard-tanks, 4 marinefregatten en 18 F-16 gevechtsvliegtuigen. Dat leverde de Nederlandse staatskas ruim 500 miljoen euro op. In 2007 verkocht Defensie 6 F-16 gevechtsvliegtuigen aan Jordanië. Luchtafweersystemen gingen naar Thailand. Egypte kocht in 2005 nog eens 431 YPR-pantservoertuigen op.

Criteria voor export

Het wapenexportbeleid is in Nederland in handen van twee ministeries: Economische Zaken en Buitenlandse Zaken (BuZa). BuZa heeft alleen een stem bij exporten naar niet-NAVO-landen en Turkije. Bij exporten naar

De wereldwijde militaire uitgaven over 2007 zijn geschat op 1.339 miljard dollar. Dat komt neer op 2,5 procent van het totale inkomen dat op aarde wordt verdiend. Ter vergelijking: het blijkt onmogelijk om jaarlijks 200 miljard ter beschikking te stellen voor het behalen van de millenniumdoelen van de Verenigde Naties.

een aantal ontwikkelingslanden wordt ook de minister van Ontwikkelingssamenwerking in de besluitvorming betrokken.

De buitenlandspolitieke toets beoordeelt de exportvergunningaanvraag aan de hand van acht criteria die in EU-verband gelden. De criteria zelf dateren van begin jaren negentig, maar pas in 1998 werd overeenstemming bereikt over een EU-Gedragscode voor wapenexport met als doel tot een zekere mate van harmonisering te komen. Hoewel dat nog maar zeer ten dele het geval is, werd eind vorig jaar deze code omgezet in een juridisch bindend Gemeenschappelijk Standpunt, dat lidstaten verplicht een en ander in nationale wetgeving te verankeren.

De criteria zouden moeten voorkomen dat lidstaten wapens verkopen aan landen die binnenlandse conflicten kennen, die op gespannen voet staan met een buurland, of die mensenrechten stelselmatig schenden. Daarnaast speelt een rol hoe landen zich binnen de internationale gemeenschap gedragen, bijvoorbeeld bij de naleving van verdragen. Tenslotte speelt ook een rol hoe wapenexporten zich verhouden tot 'het technische en economische vermogen van het ontvangende land, rekening houdend met de wenselijkheid dat staten met een zo gering mogelijk beslag op mensen en economische middelen voor bewapening, in hun legitieme veiligheids- en defensiebehoeften voorzien'.

Millenniumdoelen

Die legitieme veiligheidsbehoefte is een heikel punt. Want jaarlijks geven ontwikkelingslanden ruim 18 miljard euro uit aan wapens. 'Met dit bedrag kan kindersterfte wereldwijd worden uitgebannen én kunnen alle kinderen naar de basisschool. Zo zouden twee van de acht millenniumdoelen van de Verenigde Naties in één klap zijn bereikt', aldus de Control Arms-coalitie van maatschappelijke organisaties

als Oxfam en Amnesty International, die al jaren ijveren voor een internationaal wapenhandelsverdrag. Aan de andere kant beschuldigen ontwikkelingslanden de westerse wereld terecht van hypocrisie: met een fractie van de honderden miljarden die NAVO-landen aan defensie uitgeven, zouden die millenniumdoelen al lang bereikt zijn.

De andere wapenexportcriteria zijn evenzeer goed voor de nodige controverse, niet in de laatste plaats als het om Nederland gaat. Hoe bestaat het dat Den Haag, in het voetspoor van de VS, de deur weer open heeft gezet voor wapenhandel met India en Pakistan, volgens veel analisten het grootste kruisvat van de wereld. In het kader van de strijd tegen het terrorisme kocht Pakistan in 2007 voor 20 miljoen euro nachtzichtapparatuur *made in the Netherlands*. De marines van beide landen leunen sterk op Nederlandse militaire elektronica. Wie mocht denken dat Nederland geen wapenverkopen aan dictaturen toestaat heeft het ook mis. Saoedi-Arabië, Egypte en Jordanië tekenden de laatste jaren miljoenencontracten met Nederland.

Gidsland?

Nederland staat zich er graag op voor gidsland te zijn als het gaat om internationaal recht. Als gastheer van het Internationaal Gerechtshof, het

Internationaal Strafhof, het Joegoslavië Tribunaal en de OPCW – de organisatie van het chemische wapenverdrag – afficheert Den Haag zich als 'internationale stad van vrede, recht en veiligheid'.

Ook is Nederland verklaard voorstander van een VN-verdrag dat de wapenhandel aan minimumeisen moet binden. Momenteel onderzoekt een groep internationale ambtenaren de haalbaarheid daarvan. Tot nu stemmen de onderhandelingen daarover – Amerikaanse oppositie en grote scepsis bij Rusland en China – niet bijzonder hoopvol.

Wil Nederland werkelijk geloofwaardig zijn als gidsland op het gebied van internationale vrede en veiligheid dan moet het eerst zelf een drastisch ander wapenexportbeleid voeren, waarbij mensenrechten, regionale veiligheid en duurzame ontwikkeling veel zwaarder wegen. Tegelijk dient het bovendien flink te snoeien in de eigen defensie-uitgaven, om te beginnen in de volstrekt overbodige Joint Strike Fighter.

Frank Slijper is als onderzoeksjournalist gespecialiseerd in Nederlandse wapenhandel. Hij is werkzaam voor de Campagne tegen Wapenhandel.

Samen met Martin Broek publiceerde Frans Slijpers het boek *Explosieve materie. Nederlandse wapenhandel blootgelegd*, Uitgeverij Papieren Tijger: Breda 2003, 236 pagina's

Grootste wapenexporterende landen na de Koude Oorlog

(SIPRI Trend Indicator Value, in miljoen US dollars; zie www.sipri.org/contents/armstrad/output_types_TIV.html)

	1990-2007	2003-2007	2007
1	VS 180.214	VS 32.278	VS 7.454
2	Rusland 67.242	Rusland 30.654	Rusland 4.588
3	Duitsland 31.930	Duitsland 9.164	Duitsland 3.395
4	Frankrijk 29.047	Frankrijk 8.888	Frankrijk 2.690
5	VK 23.133	VK 4.480	Nederland 1.355
6	Sovjet-Unie 15.359	Nederland 3.215	VK 1.151
7	China 11.417	Italië 2.591	Italië 562
8	Nederland 9.447	Zweden 2.155	Spanje 529
9	Italië 7.710	China 1.960	Zweden 413
10	Oekraïne 5.952	Oekraïne 1.709	China 355
11	Zweden 5.647	Spanje 1.534	Canada 343
12	Israël 3.991	Israël 1.270	Israël 238
13	Spanje 3.497	Canada 1.186	Zuid-Korea 214
14	Canada 2.992	Zwitserland 759	Zwitserland 211
15	Zwitserland 2.228	Polen 587	Polen 135

DE WAANZIN IN EN OM IRAN

Tekst: Karel Koster

Dit boek gaat over de gebeurtenissen in en rondom Iran gedurende de laatste kwart eeuw. Het centrale thema is de interactie tussen een aantal grootmachten en hun bondgenoten aan de ene kant en Iran aan de andere kant. Het gaat om het Iran van na de Islamitische revolutie van 1979, die een eind maakte aan het bewind van de pro-Amerikaanse sjah. De conclusie van de auteur is dat de crisissfeer die rondom Iran is geschapen, voor een deel kunstmatig is en een imperiale politiek verhult van de VS en haar bondgenoten. De westerse media hebben vooral tijdens de eerste Golfoorlog – niet die om Koeweit, maar tussen Iran en Irak van 1980 tot 1988 – met hun negatieve beeldvorming bijgedragen aan de spanning en het massale bloedvergieten. Dat is kortgezegd de boodschap van Oosthoek.

Het boek behandelt de voorgeschiedenis van Iran, de revolutie en haar gevolgen, de oorlog tegen Irak en de ontwikkelingen daarna. De 'kwestie Iran' is belangrijk vanwege de bewering van de Amerikaanse en Europese regeringen dat Iran met haar nucleaire programma de bouw van een kernbom op het oog heeft. De schrijver volgt een thematische aanpak. De onderwerpen zijn: de Islamitische revolutie, de Iran-Contra-affaire waar de nieuwe Amerikaanse minister van defensie Gates als CIA-medewerker bij betrokken was, de tanker-oorlog tijdens de eerste Golfoorlog, en de Rushdie-affaire. Een nadeel van deze opzet is dat een aantal gebeurtenissen meerdere keren wordt beschreven waardoor mogelijke verbanden uit het oog verdwijnen. Bijvoorbeeld de gebeurtenissen tijdens de aanloop naar de Iran-Irak oorlog in 1980 en de gijzelaarscrisis van 1979-1981. De betrokkenheid van de westerse landen bij de bewapening van Irak tijdens de zeer bloedige achtjarige oorlog met Iran wordt grondig uit de doeken gedaan. In het hoofdstukje over de Ameri-

kaanse gijzelaarscrisis en de onderhandelingen tussen Iran en de Amerikaanse regering in 1980 ontbreekt een nogal belangrijke aanvullende theorie: de *October Surprise*, beschreven door de Amerikaanse ex-diplomaat Gary Sick. Hij verdedigt de stelling dat vertegenwoordigers van de toenmalige Republikeinse presidentskandidaat Reagan onderhandelden met de Iraanse regering dus buiten de Amerikaanse regering van president Carter om over het tijdstip van de vrijlating van de gijzelaars. De afspraak was dat dit pas na de verkiezingen zou gebeuren, in ruil voor latere Amerikaanse wapenleveranties en het vrijmaken van bevroren Iraanse bankrekeningen in de VS. Deze afspraak kostte de democratische president Carter zijn herverkiezing.

Over de nucleaire crisis zelf geeft het boek een incompleet beeld. Diverse verklaringen van de Iraanse regering worden aangehaald die het gebruik van massavernietigingswapens afwijzen. Dat is op zichzelf geen bewijs van goede trouw. De documenten en rapporten van het Internationaal Atoomagentschap (IAEA) bevatten niet alleen de door Oosthoek aangehaalde zin dat er geen bewijs is voor een kernwapenprogramma. Er worden ook flink wat vragen over het Iraanse programma gesteld die deels nog niet beantwoord zijn door de Iraanse regering. Maar de kritiek van Oosthoek op de manier

waarop de Westerse media, niet in het minst de Nederlandse, met het Iraanse nucleaire programma zijn omgegaan, is terecht. Hij beschrijft ook het Amerikaanse sanctieprogramma dat het Iraanse nucleaire programma deels naar de zwarte markt van nucleair materiaal joeg, omdat de legale bouw van kerncentrales onmogelijk werd gemaakt. Vervolgens is die geheimzinnigheid gebruikt om openheid te eisen die weer stuitte op terughoudendheid van Iran vanwege het risico informatie weg te geven die in handen van Amerikaanse of Israëliëse luchtmacht-aanvalsplanners zou kunnen vallen. Zo wordt door een combinatie van onzichtbare en openbare stappen een regering in het nauw gedreven. Overigens komt niet goed aan de orde dat naast de VS en haar bondgenoten ook een aantal niet-westerse landen zoals India hebben meegestemd in de bestuursraad van de IAEA om de 'zaak Iran' naar de Veiligheidsraad te verwijzen.

Storend is de haperende eindredactie waardoor er nogal wat fouten in de tekst staan. Het was voor de beschrijving van de Golfoorlogen en andere gebeurtenissen ook nuttig geweest om meer detailkaarten op te nemen. Die zijn namelijk noodzakelijk om de beschrijvingen van de oorlogshandelingen te kunnen volgen. Een alfabetisch register ontbreekt helaas ook. Toch maakt het grote aantal feiten over de recente Iraanse geschiedenis en haar interactie met het Westen dit een nuttig naslagwerk in het Nederlands taalgebied voor mensen die meer willen weten dan wat in de krant staat.

Jan Oosthoek, *De waanzin in en om Iran*, Uitgeverij Het Zuiden: Vught 2008, 399 p. Bronnenlijst, ISBN-10: 978-90-76564-74-6

DE NAVO ALS WAARDENGEMEENSCHAP: NOG EEN WERELD TE WINNEN

Tekst: Arjan Vliegenthart SP-Eerste Kamerlid

Het idee dat de NAVO meer zou moeten zijn dan een militair bondgenootschap, stamt van na het einde van de Koude Oorlog. Naast militaire samenwerking is de NAVO volgens veel van haar aanhangers tegenwoordig ook een waardengemeenschap, die bijdraagt aan een democratische ontwikkeling in de verschillende lidstaten. Daarbij staan respect voor mensenrechten, democratische verworvenheden zoals de rechtsstaat en het internationaal recht centraal. Met name Secretaris-Generaal Jaap de Hoop Scheffer heeft de afgelopen jaren het belang van de NAVO als waardengemeenschap benadrukt. Dit klinkt als een nobel uitgangspunt. Toch voldoet de NAVO op dit moment zelf niet aan de eisen die zij als waardengemeenschap aan zichzelf stelt.

Dat de NAVO moeite heeft met het ten uitvoer brengen van deze uitgangspunten in haar beleid is historisch gezien niet zo vreemd. Democratische waarden vormden tijdens de Koude Oorlog niet bepaald het hart van het transatlantische bondgenootschap. Veel belangrijker was het denken in invloedssferen waarbij de Sovjet-Unie en haar bondgenoten zo veel mogelijk moesten worden geïsoleerd. Zo kon Portugal, ondanks het dictatoriale regime dat het niet nauw nam met de mensenrechten, vanwege haar strategisch ligging gewoon lid worden van de NAVO toen deze werd opgericht. En democratische waarden speelden ook geen rol bij het lidmaatschap van Turkije en Griekenland die in de naoorlogse periode geconfronteerd werden met militaire staatsgrepen.

Guantánamo Bay

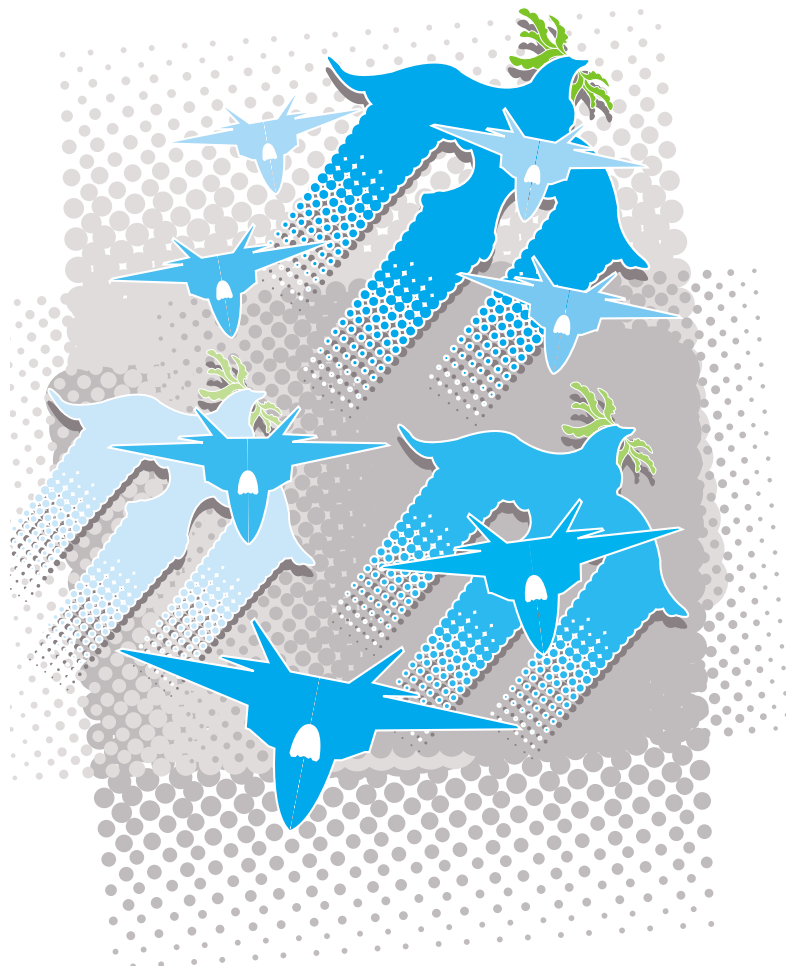
Ook na de val van het communisme zijn de democratische waarden waarvoor De Hoop Scheffer pleit niet tot uitgangspunt van het NAVO-beleid verheven. Sterker nog, tijdens de Kosovo-oorlog in 1999 voerden NAVO-lidstaten zonder toestemming van de Verenigde Naties oorlog tegen Servië en ook de oorlog tegen Irak die voornamelijk door NAVO-lidstaten werd gevoerd was volgens bijna alle experts een schending van het internationaal recht. Maar niet alleen met de interventies in andere landen werden de uitgangspunten van het internationaal recht geschonden, ook binnen de bondgenootschap staan deze waarden onder druk. Tijdens de regeerperiode van Bush vormde de gevangenis op Guantánamo Bay een duidelijke schending van de internationale rechtsorde op het gebied van oorlog en vrede. De vermeende steun van NAVO-lidstaten bij CIA-vluchten naar geheime gevangenschappen in Oost-Europa is ook een flagrante schending van de waarden waarvoor De Hoop Scheffer pleit.

Ten slotte staan ook de pleidooien voor de uitbreiding van de NAVO met Georgië en Oekraïne op gespannen voet met het idee van de NAVO als waardengemeenschap. Beide landen zijn op dit moment nog lang geen democratie en met name Georgië heeft de afgelopen tijd juist een terugval gezien. Door het ondoordachte optreden van president Saakasjvili, die een aantal steden in Zuid-Ossetië bombardeerde, had Rusland een aanleiding om Georgië binnen te vallen om de in zijn ogen bedreigde Ossetische minderheid te beschermen. Dat Rusland

daarbij buitenproportioneel geweld gebruikte, doet niets af aan het feit dat het te simpel is om alleen Moskou verantwoordelijk te houden voor de oorlog en Georgië als baken van democratie te zien. Die oorlog was het gevolg van het falen van alle betrokken politieke autoriteiten. Geen van hen leek geweld te willen vermijden.

Het gat van Verhagen

Er is dan ook nog een lange weg te gaan, wil de NAVO voldoen aan de waarden waarvoor zijzelf pleit. Daarbij kunnen ook in Nederland de handen uit de mouwen gestoken worden. Allereerst door de Nederlandse regering bij voortdurende aan de uitgangspunten van een dergelijke waardengemeenschap te herinneren. Ook bij minister Verhagen is er nog groot gat tussen het beleid en de waarden die worden uitgedragen. Alleen wanneer dit gat duidelijk voor het voetlicht wordt gebracht, kan de regering onder druk worden gezet om haar beleid aan te passen. Wat dat betreft is er een wereld te winnen bij een debat over de NAVO als waardengemeenschap.

VAN CRISIS NAAR CRISIS EEN ANDERE ECONOMIE IS NODIG

Tekst: Sjaak van der Velden

Op zaterdag 14 februari vond in Brussel een bijeenkomst plaats over de vraag wat de conclusies van links over de huidige economische crisis moeten zijn. Omdat daar volgens mij in Nederland te weinig over wordt gediscussieerd ging ik naar Brussel. Ruim honderd mensen waren aanwezig. Sommigen met jaren zeventig Marx-baard, maar verheugend ook een groot contingent jongeren. Allen luisterden ademloos naar een heldere uiteenzetting over de geschiedenis van deze crisis die allang geen kredietcrisis meer is. De spreker, professor Glenn Rayp van de Universiteit Gent, boeide zijn gehoor bijna twee uur lang met het verhaal over de steeds risicovollere leningen tot de ineenstorting van een aantal financiële instellingen. Het kapitalisme schudt op zijn grondvesten. Na de bankencrisis stevenen we af op een wereldwijde recessie. De aanhangers van het neoliberalisme kloppen aan bij de staat, de overheid, hun vijand. Die vijand wordt gesmeekt om geld te pompen in een systeem in crisis, maar dan liefst zonder te veel eisen aan de bedrijven te stellen. Het is niet de eerste crisis van het kapitalisme, en het zal ook wel niet de laatste zijn. Het systeem gaat van crisis naar crisis, waarbij iedere keer de zwaksten het gelag betalen. Hoe ontstaan die crisissen?

Inkomensongelijkheid

Een interessante hypothese van Rayp luidt dat de sinds 1980 groeiende inkomensongelijkheid een van de structurele oorzaken van de crisis is. Door die ongelijkheid kunnen de verliezers in de maatschappelijke race namelijk minder consumeren. Om de consumptie toch op peil te houden is er een systeem van uitgebreide kredietverlening in de markt gekomen. Statistieken laten inderdaad zien dat in de hele westerse wereld het consumptief krediet gigantisch is toegenomen. En zoals iedere huisvrouw weet, je moet geld verdienen voor je het kunt uitgeven en je kunt het bovendien maar één keer uitgeven. Dat kredietverlening de productie en consumptie tijdelijk op peil kan houden, is duidelijk. Maar tegelijkertijd mag duidelijk zijn dat dit geen structurele oplossing is.

Overigens was de toename van de kredietverschaffing voor particulieren geen truc van de bankiers om mensen te laten consumeren. De eigenaars van kapitaal zagen hierin vooral een mogelijkheid om winst te maken. Zoals men ons jarenlang voorhield, het kapitaal flitst over de wereld om daarheen te gaan waar het rendement het best is. Dat gebeurde ook hier. Wel is het zo dat sommigen willens en wetens handelden in slechte kredieten.

Kredietcrisis of systeemcrisis?

Een van de werkgroepen na de inleidende lezing handelde over *Marxistische visies op de crisis en de mogelijke uitwegen*. De naam Marx valt tegenwoordig geregeld. Niet omdat hij een blauwdruk voor een nieuwe samenleving zou hebben ontwikkeld, maar omdat zijn methode van analyseren

aanknopingspunten biedt voor het begrijpen van de huidige crisis. De oorzaak van de crisis ligt niet in het gedrag van enkele individuen. Het gedrag van die bankiers én van de toezichhouders was verkeerd, maar het probleem is niet alleen een gebrek aan toezicht. Alle belangrijke toezichhouders en wetenschappers zagen de problemen niet aankomen. De herverpakte hypotheekleningen bijvoorbeeld werden gewaardeerd op basis van ingewikkelde economische modellen waarvoor in 2003 de Nobelprijs economie aan Engle en Granger is uitgereikt. Als het Nobelprijs-comité in Stockholm blijkbaar niet in staat is om het hoofd koel te houden, hoe kan men dan verwachten dat een eenvoudige toezichhouder dat wel kan? De huidige crisis hoort bij het systeem. Volgens sommige sprekers verkeert de economie al sinds eind jaren zeventig in een overproductiecrisis, maar de kredietverlening verdoezelde dat. Door de kredieten hebben mensen jarenlang spullen gekocht die ze eigenlijk niet konden betalen.

Hoe verder?

Het kapitalisme leidt tot een ongelooflijke concentratie van rijkdom, waardoor de ongelijkheid in de wereld nog groter wordt. Daarom is het de hoogste tijd wordt om niet alleen te analyseren hoe het kapitalisme functioneert, maar om ook na te denken over alternatieven. Dat er een alternatief voor het kapitalisme nodig is, wordt immers door deze crisis aangetoond. Die alternatieven zullen we moeten zoeken in de inperking van de macht van de grote ondernemers. Maar misschien moeten we beginnen met het bestraffen van de mannen die willens wetens slechte kredieten aan de man brachten. Wat zij deden lijkt immers op het handelen van een criminele vereniging.

Er verschijnen steeds meer teksten over de oorzaken van de crisis.

Zie bijvoorbeeld van de Franse econoom Michel Husson, *A Systemic Crisis, Both Global and Long-Lasting*, op: www.workersliberty.org/story/2008/07/21/
Een vertaling van de visie van Husson staat op: www.grenzeloos.org/artikel/viewartikel.php

Op 28 maart vindt in Amsterdam een debatbijeenkomst tussen SP Eerste Kamerlid Geert Reuten en Michel Husson over een socialistische kijk op de huidige economische crisis.

Op www.globalinfo.nl/content/view/1813/30 is een syllabus op te halen met meerdere bijdragen over de crisis.

De moeite waard is ook de visie van Robert Brenner dat de huidige crisis een onderdeel is van de lange neergang die het kapitalisme sinds de jaren '70 al in haar greep houdt. Zie: <http://brechtforum.org/robert-p-brenner-crisis>

HET RIJKE

DEEL 43

Ronald van Raak, SP-Tweede Kamerlid,
over Jacob Moleschott

ROOIE LEVEN

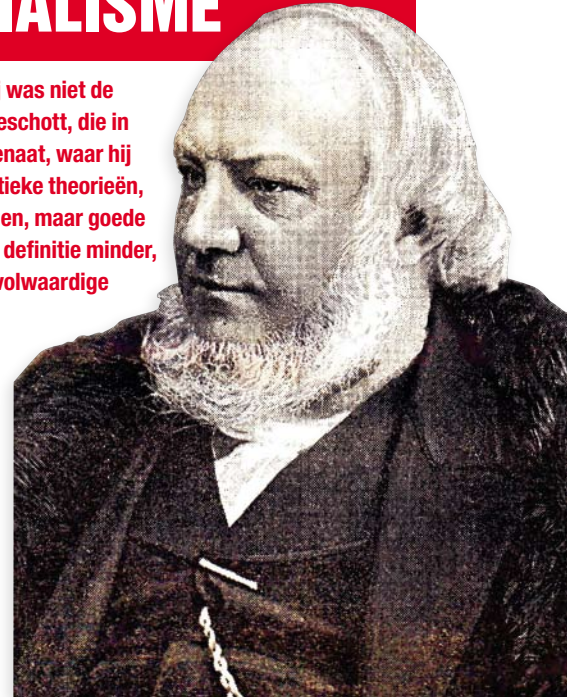
VOEDINGSBODEM VOOR HET SOCIALISME

Ferdinand Domela Nieuwenhuis was in 1888 de eerste socialist in de Tweede Kamer. Maar hij was niet de eerste Nederlandse socialist die zitting nam in een parlement. Dat was de filosoof Jacob Moleschott, die in 1876 werd gekozen tot senator. Niet in de Nederlandse Eerste Kamer, maar in de Italiaanse senaat, waar hij woordvoerder werd van een fractie van vrijdenkers. Moleschott hield zich niet bezig met politieke theorieën, maar vroeg aandacht voor de 'stoffelijke behoeften' van de bevolking: niet morele vermaningen, maar goede voeding was volgens hem nodig voor de ontwikkeling van de mens. Arbeiders waren niet per definitie minder, zoals in die tijd veel werd gedacht. Door goede voeding en goed onderwijs kon iedereen een volwaardige burger worden. Moleschott pleitte daarom voor algemeen kiesrecht, zelfs voor vrouwen.

Jacob Moleschott (1822-1893) was een filosoof die niet alleen de gedachten, maar vooral het lichaam van mensen bestudeerde. Hij deed dit vanuit de overtuiging dat de geest en het lichaam nauw met elkaar waren verbonden. Dat was in de negentiende eeuw een omstreden gedachte: het christendom leerde immers dat het lichaam slechts een tijdelijke woning was voor de ziel, die na de dood naar de hemel ging – of naar de hel. De kerk legde mensen morele regels op, maar had destijds weinig oog voor de materiële voorwaarden om een goed mens te kunnen zijn. Moleschott had een afkeer van dergelijk moralisme en vroeg aandacht voor de materiële omstandigheden van mensen. Hij werd onder tijdgenoten bekend met zijn uitdrukking 'Ohne Phosphor keine Gedanken': het brein staat niet los van het lichaam, het denken is evengoed afhankelijk van de juiste stoffen (zoals fosfor).

Jacob Moleschott werd in 1822 geboren in Den Bosch, waar zijn vader arts was. In 1845 werd hij onderzoeker aan de universiteit van Utrecht, maar hij voelde zich niet erg thuis in de kleine Nederlandse academische wereld. Hij vertrok naar het Duitse Heidelberg, waar hij in 1850 *Leer der voedingsmiddelen voor het volk* schreef. Hierin verwerpt hij de gedachte dat de geest los van het lichaam functio-

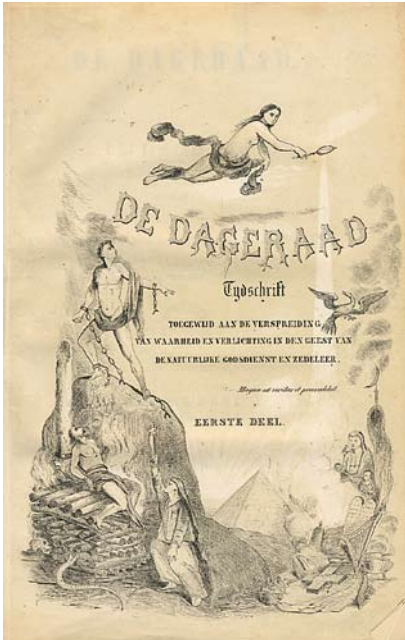
neert. En geeft hij praktische voedingstips voor specifieke groepen mensen, zoals diëten voor filosofen en kunstenaars. Bejaardenhuizen zouden elke dag 'goede oude wijn' moeten schenken. Armen zouden gezonder worden en beter gaan denken als zij meer erwten en bonen konden eten, en meer 'roggebrood met vleesch'. Een verbod op bier en sterke drank, zoals sommige socialisten voorstelden, zag Moleschott niet zitten: alcohol stimuleert volgens hem het verbrandingsproces en verkleint de eetlust. In Heidelberg werd Moleschott echter al snel ontslagen, nadat hij het verwijt kreeg dat hij de jeugd besmette met immorele gedachten. Na te hebben rondgezworven in Zwitserland werd hij in 1861 hoogleraar in het Italiaanse Turijn. In zijn eerste redevoering, over *De eenheid des levens*, gaf Moleschott een filosofische rechtvaardiging voor zijn materialistische opvattingen. De mens is onderdeel van de kringloop van het leven en ook het denken is dus verbonden aan de wetten van de natuur. Het heeft daarom weinig zin om morele regels te stellen die zijn gebaseerd op een bovennatuurlijke God. Als we willen dat mensen zich goed gedragen, moeten we ze vooral goed te eten geven, en zorgen voor goed onderwijs. Deze opvatting maakte ook een einde aan het idee van de natuurlijke

ongelijkheid van mensen, doordat zij een andere rol zouden vervullen in Gods schepping. Dit blijkt ook uit een redevoering die Moleschott hield in de Italiaanse Senaat, naar aanleiding van een voorstel om voor de gemeenteraden kiesrecht voor vrouwen in te voeren. Dit kiesrecht kwam er niet – Italië kreeg pas in 1945 vrouwenkiesrecht. Maar deze redevoering werd in 1889 wel gepubliceerd in het Nederlandse blad *De Dageraad*. Deze tekst was een hart onder de riem voor socialisten als Domela Nieuwenhuis die eveneens streden voor algemeen kiesrecht, een recht dat vrouwen in Nederland pas in 1919 kregen. De redevoering van Moleschott, waarvan enkele citaten zijn afgedrukt, geeft bovendien een inkijkje in de opvattingen over vrouwen zoals die aan het einde van de negentiende eeuw leefden en de idealen die socialisten daar tegenover stelden.

OVER HET STEMRECHT DER VROUWEN

Redevoering, gehouden in den Senaat te Rome

Heeren Senatoren, ik weet niet of de domste onder de vrouwen nog dommer is dan de domste onder de mannen, maar wat ik wel weet ('men lacht, rumoer') is, dat de begaafde onder de vrouwen alle mannen overtreft door gevatheid van inzichten, door fijnheid van tact, door rechtschapenheid van oordeel, door vastberadenheid van handelen, door bekoorlijkheid van spreken en door de betoovering van haren invloed. [...]

Bovendien, mijne Heeren, aan de vrouwen vertrouwen wij de opvoeding toe onzer kinderen, het bestuur van het huis, het bewaren van onze eer, de aanwakking van onze gedachte en onzen moed: van haar verwachten wij den besten raad; aan haar hebben wij de zachtste vertroosting te danken, van haar ontvangen wij de zoetste, de duurzaamste en de standvastigste belooning voor onze moeiten – en zullen wij haar dan toevoegen aan de poort van het gemeentehuis: "Gij kunt hier noch met eene gedachte, noch met eene stem binnentreden; gij zijt niet verstandig, niet beschaafd, niet voorzienig genoeg daarvoor?" [...]

Mijnen Heeren, laat ik besluiten; indien het de vrouwen tot nu toe aan iets ontbroken heeft, dan is dit het onderwijs [...], dat het verstand der vrouwen niet geringer is dan dat der mannen, maar dat vooral door het onderwijs, dat de vrouw over het algemeen heeft ontvangen en nog ontvangt, zij niet in staat is geweest, haar verstand te leiden in die richting of te ontwikkelen tot die hoogte, als wel noodig was. [...]

Het handelt zich hier een eerste pas te doen. Niemand onzer is van plan de wereld onderste boven te keeren, niemand vermeent, zooals ik dezer dagen door een dame hoorde betogen, dat hij den tijd ziet aanbreken, waarin de mannen in de kraam moeten, in plaats van de vrouwen. ('gelach') [...]

Maar de toekomst zal komen, en ik durf het voorzeggan aan wie het oudst wordt onder ons, dat zij hem veel dingen zal toonen. Wij zullen de echtscheiding beleven, die per slot van rekening meer een recht der vrouwen dan van de mannen is, in zekere gevallen onmisbaarder voor de vrouw dan voor den man, die de gewoonste vergoeding soms maar al te veel buitenshuis weet te vinden. En wij zullen meer zien. Wij zullen zien dat die vrouwen, aan welke wij nu niets anders dan het kiesrecht willen toekennen, ook verkiesbaar zullen zijn. Zij zullen ook deel uitmaken van het parlement. Weet ge wat ik u voorzeg? – Verontschuldigt mij, waneer voor een oogenblik de anthropoloog zich ontboezemt. – In de Kamer zullen de vrouwen zitting hebben onder voorwaarde, dat zij haar vijftigste levensjaar volbracht hebben ('gelach'), wijl ze, om voortdurend de zittingen van de Kamer bij te wonen (vaker dan door vele afgevaardigden geschiedt), niet gestoord moeten worden door de zorgen van het moederschap. Veroorloof mij ook den leeftijd van de vrouwen vast te stellen, die deel zullen

uitmaken van den Senaat. In den Senaat kunnen zij zitting nemen op veertigjarige leeftijd ('luid gelach'). Ten eerste en bovenal wijl zij weten, dat de zittingen van den Senaat niet zoo'n absolute toewijding vorderen, als die van de Kamer der Afgevaardigden, en verder om een andere reden, dat is, omdat, terwijl de dames van veertig jaren gevaarlijk zouden zijn voor de afgevaardigden ('luid gelach'), ze dit niet zoo zouden zijn voor de senatoren, wijl de senatoren de dames, aan welke zij hun bewondering wijden, op jeugdiger leeftijd zoeken ('luid gelach').

Deze vertaling van de oorspronkelijk Italiaanse redevoering van Moleschott verscheen in 1889 in *De Dageraad* p. 674-684.

VRIJHEID EN DE VERZORGINGSSTAAT

‘Zuerst kommt das Fressen, dann kommt die Moral’ (Bertolt Brecht)

Wordt ons denken bepaald door ons doen, of bepaalt ons doen ons denken? Socialisten gaan meestal uit van het laatste. Karl Marx liet in 1848 in *Het Communistisch Manifest* zien hoe de maatschappelijke omstandigheden van invloed zijn op het denken van mensen. In de kapitalistische samenleving van de negentiende eeuw domineerden volgens hem andere waarden dan in de slavensamenlevingen in de oudheid, of in de feodale samenlevingen in de Middeleeuwen. Jacob Moleschott werkte deze materialistische opvatting van het denken uit voor de voeding. Net als de rest van het lichaam, was het brein volgens deze filosoof afhankelijk van stoffen; denken werd onder meer mogelijk gemaakt door de stof fosfor. Pas als mensen goed te eten kregen kon een begin worden gemaakt met hun ontwikkeling. Door goed onderwijs konden vervolgens ook arbeiders volwaardige burgers worden.

Met een gevulde maag is het goed denken, en daarvoor moesten mensen ook alle vrijheid krijgen. Moleschott was in 1880 betrokken bij de oprichting van de World Union of Freethinkers. Vrij denken betekende voor Moleschott niet de vrijheid om alles te zeggen wat je wilt. In de Italiaanse Senaat voerde hij het woord namens een antiklerikale partij die zich afkeerde van de zedenpredikerei van de rooms-katholieke kerk. Maar vrij denken betekende in zijn opvatting ook dat ieder mens het recht moest hebben op eigen religieuze overtuigingen. Moleschott zou vreemd hebben opgekeken van ‘vrijdenkers’ van nu die aan de vrijheid van meningsuiting het recht menen te ontnemen om gelovige mensen te beledigen. Vrijheid betekent in de opvatting van Moleschott evenmin dat de overheid zich nergens mee moet bemoeien. De overheid heeft juist tot taak de materiële voorwaarden te

scheppen waardoor mensen vrij kunnen worden. Met deze opvatting van vrijheid legde Moleschott een voedingsbodem voor het socialisme in Nederland.

In 1884 werd Moleschott benoemd tot ereid van de Nederlandse vrijdenkers-

Foto: Govert de Roos

vereniging De Dageraad. In het gelijknamige blad publiceerde deze vereniging regelmatig artikelen van de filosoof, die daarmee bekend werd onder een breder publiek. Moleschott beïnvloedde vrijdenkers als Multatuli, die schreef over de slechte leefomstandigheden van arbeidersgezinnen – hij wilde zelfs een ‘vleespartij’ oprichten, die van de regering vlees zou eisen voor de armen. Domela Nieuwenhuis schreef de brochure. *Het monisme of de Eenheidsleer* (1905), waarin hij de

opvattingen van Moleschott probeerde uit te leggen aan een breder publiek. Socialisten eisten voor arbeiders betere scholen en fatsoenlijke huizen, zodat hun kinderen eervolle burgers van de samenleving konden worden.

In de twintigste eeuw raakten steeds meer mensen ervan overtuigd dat de verschillen tussen mensen niet het gevolg zijn van een goddelijke voorbeschikking, maar dat deze ongelijkheid voortkomt uit de ongelijke mogelijkheden hier op aarde. Geestelijke vrijheid is slechts mogelijk als aan bepaalde materiële voorwaarden is voldaan. Dit is ook de idee achter de verzorgingsstaat, het stelsel van sociale zekerheid dat we in Nederland hebben opgebouwd: pas als mensen voldoende te eten hebben en goed onderwijs krijgen, en kunnen rekenen op werk en zorg, kunnen zij vrije burgers worden. Het is opmerkelijk dat linkse politici die zichzelf ‘vrijzinnig’ noemen juist af willen van de verzorgingsstaat, omdat die te betuttelend zou zijn. Bij echte vrijdenkers als Moleschott kunnen zij leren dat zij daarmee voor veel mensen vrijheid onmogelijk maken.

COLUMN

CONGRESSEN KOPEN GEEN STRAALJAGERS!

Hete hangijzers. Dat is de titel van het proefschrift van oud-defensie-voorlichter Bert Kreemers. Het boek gaat over de aanschaf van Nederlandse gevechtsvliegtuigen.

Het speelt niet in het hier in nu, maar handelt over de besluitvorming rond de vervanging van de starfighters door de F-16, eind jaren zestig midden jaren zeventig. De oplopende spanning in de Oost-West verhoudingen lokte de discussie uit of de defensie uitgaven niet opgeschroefd moeten worden. Binnen de Partij van de Arbeid heerst hierover grote verdeeldheid. De Kamerfractie besloot de verhoging van de defensie uitgaven, zoals voorgesteld door het kabinet De Jong, gedeeltelijk te accepteren. Op een partijcongres wordt een motie aangenomen van de afdeling Doniawerstal (waar enkele jaren later mijn geboortewieg zou staan, maar dat terzijde). In die motie riepen de afdelingen de partij op om scherper oppositie te voeren en geen enkele cent extra aan de defensie begroting toe te voegen.

Al snel herpakt de PvdA zich. Het kabinet Den Uyl komt aan de macht en Henk Vredeling, in de Tweede Wereldoorlog actief in het verzet, wordt Minister van Defensie. De dubieuze eer van de grootste wapenorder van de vorige eeuw komt op zijn conto te staan. Ondanks het brede protest in zijn partij besluit hij de peperdure F-16 aan te schaffen. Pogingen van de partijleden om, tijdens een partijcongres, te voorkomen dat deze peperdure en overbodige aanschaf wordt gedaan, drukt hij de kop in met de historische uitspraak 'congressen kopen geen straaljagers.'

Vandaag de dag weten wij hoe het baanvlak voor de F-16 geëffend werd. Smeergeld, steekpenningen, niet alleen voor prins Bernhard maar ook voor het Tweede Kamerlid Piet

Dankert van de PvdA, die geld aangeboden kreeg door de Franse vliegtuigfabrikant Dassault in ruil voor de steun aan de Mirage F1. Hoewel nooit is bewezen dat Dankert het geld heeft geaccepteerd, bleek volgens Kreemers wel uit een destijds door Minister van Justitie Dries van

Foto: Govert de Roos

KRISTA VAN VELZEN
SP-Tweede Kamerlid

Agt ingesteld geheim onderzoek dat Dankert het voor hem bestemde geld wilde gebruiken om twee goede doelen te steunen.

Er is een grote parallel met de wereld van vandaag de dag. Niet tegen het Oostblok maar tegen enge terroristen en ondemocratische landen moeten wij onze krijgsmacht optuigen. En de

prijzen die we daarvoor bereid moeten zijn te betalen rijzen de pan uit. Er is een man met een missie, de CDA'er Jack de Vries, die, net als Vredeling, koste wat het kost, nieuwe straaljagers wil aanschaffen. En de rekening is, als vanouds, voor u en mij, de belastingbetalers. Een rekening waarvan de hoogte, als we de Algemene Rekenkamer mogen geloven, pas jaren nadat Jack zijn handtekening gezet heeft, bekend zal zijn.

Ik voorspel dat er, over de hele gang van zaken rond de aanschaf van de Joint Strike Fighter, binnen niet al te aanzienlijke tijd, een parlementaire enquête komt. Centrale vraag zal zijn, hoe het heeft kunnen gebeuren dat er, ondanks alle waarschuwingen, toch besloten is om van dit peperdure toestel zulke grote hoeveelheden aan te schaffen. Tot die tijd heeft de PvdA nog een unieke kans de geschiedenis te laten herleven. Zij kan haar Minister van financiën, Wouter Bos, in deze tijden van financiële crisis, op 14 en 15 maart, als de partij haar congres houdt, oproepen geen straaljagers te kopen. Echte partijen laten de leden bepalen wat de koers is. Volgens vice-premier Wouter Bos staan alle opties toch open, alles is toch bespreekbaar als het gaat om het vinden van oplossingen tijdens deze kredietcrisis?